

อภัยทาน : ประตูสู่ความปรองดองของชีวิตและสังคม

Forgiveness : the Door to the Life and Social Reconciliation

พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส, รศ.ดร.

Ven. Assoc. Prof. Dr. Phramahā Hansā Dhammahāso

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

คำว่า ทาน ตามที่ปรากฏในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มักจะให้ความสำคัญอยู่ในมิติของการให้วัตถุสิ่งหนึ่งเมื่อกล่าวถึงการให้ สังคมไทยจะเข้าใจหรือรับรู้ว่า หมายถึง การให้วัตถุสิ่งของ หรือของบริจาคนให้แก่คนอื่น ๆ เช่น ถวายสังฆทานแก่พระสงฆ์ และให้ทานแก่คนตกทุกข์ได้ยาก เช่น ให้ทานแก่ขอทาน คนชราหรือทุพพลภาพ แต่ทานหรือการให้ที่จัดได้ว่าเป็นทานอันยิ่งใหญ่ในพระพุทธศาสนา ซึ่งสังคมไทยมักจะละเลย หรือไม่คอยให้ความสำคัญสักเท่าใดนัก คือ อภัยทาน

การให้อภัยมีแง่มุมที่น่าสนใจใน ๒ ประเด็นหลัก คือ ในแง่ของการป้องกันความขัดแย้ง และความหมายในแง่ของการเปลี่ยนผ่านความขัดแย้ง คือ

(๑) ในแง่ของการป้องกันความขัดแย้ง อภัยทาน หมายถึง การให้ความไม่มีภัย หรือความไม่กลัวแก่คนอื่น หรือความปลอดภัยแก่คนอื่น หรือสิ่งอื่น อันหมายถึงทำที่ที่เราหรือมนุษย์อยู่ใกล้กับสิ่งใด หรือผู้ใดแล้ว สิ่งนั้น หรือผู้นั้น ไม่กลัว หรือรู้สึกว่าจะกำลังนำภัยมาสู่เขา

(๒) ในแง่ของการเปลี่ยนผ่านความขัดแย้ง อภัยทานหมายถึง การให้อภัย กล่าวคือ การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งอภัยโทษ หรือให้อภัยโทษ หรือยกโทษ รวมไปถึงการรับคำขอโทษ หรือรับคำขอขมาจากบุคคลที่เคยกระทำให้ตัวเองมีความทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่ง

การศึกษา และทำความเข้าใจ “อภัยทาน” ใน ๒ มิติอย่างรอบด้าน ย่อมบังเกิดผลในเชิงบวกต่อทัศนคติ และทำที่ในการแสดงออกของกลุ่มคน หรือกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ที่กำลังยึดมั่นในจุดยืนของตัวเอง ได้ตระหนักรู้ว่า ในที่สุดแล้ว การไม่สามารถที่จะทะเลาะจุดยืน หรือการไม่พยายามที่จะเดินเข้าสู่โต๊ะเจรจา เพื่อหาทางออกร่วมกัน จะก่อให้เกิดผลเสียต่อตัวเอง และสังคมในระยะยาวอย่างไร ดังนั้น คำว่า อภัยทาน อาจจะสัมพันธ์กับความรู้สึกว่า เขาได้รับความเป็นธรรม ความยุติธรรม และศักดิ์ศรีของความ เป็นมนุษย์ในชุมชนและสังคมมากน้อยเพียงใด

Abstract

The word Dhāna (giving) in Thai social existence since the past up to the present has always given the significance of the dimension of giving materials; hence, when mentioning the Dhāna, Thai societies will understand or perceive as the giving of materials or the donated stuff for others; for example, the alms offered to monks and the donation to the suffering people i.e. the giving to the beggars, the old and handicap people. While the great alms or the giving in Buddhism that Thai societies always neglect or ignore its importance is Forgiveness.

Forgiveness has got 2 significant interesting points of views i.e. in the senses of the prevention of conflicts, and the transformation of conflicts as follows:

(1) In the sense of the prevention of conflicts: the “Forgiveness” means the giving of the harmlessness or the giving of fearless and safeness to other people or other things which means the attitude that we or a man whenever are or is close to anything or anyone, that thing or that person is either not fearful nor feels that we are bringing such harm to it or to him.

(2) In the sense of the transformation of conflicts: the “Forgiveness” means forgiving in the aspects of any person who forgives or accepts apology from the one who used to cause him any sufferings.

The careful study and understanding of the above two dimensional senses of Forgiveness in every detail will of course yield positive result to the attitude and the expression among groups of people or of the various benefit groups who are holding tightly on to their stand points of views. They will

realize that eventually, the inability of breaking their clinging down or not trying to compromise for the mutual resolutions, how they may get the negative outcomes to both themselves and the societies in such a long term. Therefore, the word Forgiveness may relate to the feeling of how much “they get the fairness, justice, and the human dignity” in communities and societies.

๑. บทนำ

คำว่า ประองตอง เป็นวลีที่มีการกล่าวถึงและมักจะนำไปเป็นเครื่องมือในการสร้างวาทกรรม เพื่อสนองตอบต่อผลประโยชน์ และอำนาจของกลุ่มบุคคลตามบริบทต่างๆ ในสังคมไทยยุคปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง และแพร่หลาย การเกิดขึ้นของวลีนี้ในสถานการณ์ปัจจุบันนี้อาจจะสะท้อนให้เราได้เห็นถึงกลุ่มคนในสังคมขัดแย้งระหว่างกันและกัน จนความขัดแย้งดังกล่าวพัฒนาไปสู่ความรุนแรง แบ่งฝักแบ่งฝ่ายจนทำให้ฝ่ายต่างๆ หรือกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ไม่สามารถการเจรจาและแสวงหาทางออกที่แต่ฝ่ายพึงพอใจได้ ผลดังกล่าว ทำให้กลุ่มคนซึ่งได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งและความรุนแรงดังกล่าว จำเป็นต้องนำเสนอ “วาทกรรม” นี้ขึ้น เพื่อย้ำเตือนให้แต่ละฝ่ายได้ตระหนักรู้ถึงผลกระทบที่จากวิกฤติการณ์ดังกล่าว ได้หันมาให้ความใส่ใจ สำนึกรู้ และดำเนินการจัดการกับปัญหาต่างๆ ในลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง

ข้ออ้างและเหตุผลของการเรียกหาความปรองดอง อาจจะก่อให้เกิดการตั้งคำถามทั้งในแง่บวกและลบเช่นกัน กล่าวคือ อาจจะเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมของกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินชีวิต และธุรกิจ หรืออาจจะเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ในทางการเมืองของกลุ่มการเมืองที่ปรารถนาจะแสวงหาผลประโยชน์จากวาทกรรมนี้เพื่อการดำรงอยู่แห่งอำนาจที่พึงมีพึงได้

อย่างไรก็ดี ไม่ว่าจะกลุ่มต่างๆ จะเรียกร้องปรองดองเพื่อผลประโยชน์อันใดก็ตาม แต่ประเด็นสำคัญที่จำเป็นต้องตั้งคำถามคือ การที่จะได้มาซึ่งความปรองดองนั้น เราควรพัฒนา ตัวแปรตัวใดมากที่สุด เพื่อให้ตัวแปรดังกล่าวได้ทำหน้าที่อย่างเต็มศักยภาพ เพื่อให้ความปรองดองได้ผลดีออกนอกผลอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

๒. อภัยทาน : ขอบเขตและความหมาย

อภัยทาน เป็นคำในภาษาบาลี ประกอบขึ้นจาก อ + ภัย + ทาน หมายถึง การให้ความไม่มีภัย หรือปลดอภัย^๑ ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ก็ได้ให้ความหมาย อภัยทานว่า การให้ความไม่มีภัย^๒ เช่นเดียวกัน อภัยทาน เป็นการให้ที่เป็นมหาทาน คือ เป็นทานอันยิ่งใหญ่ ซึ่งพระพุทธเจ้า ทรงแสดงไว้ใน อภิสันหสูตร^๓ ดังนี้

...อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ อริยสาวกผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์แล้ว ชื่อว่า ให้ความไม่มีภัย ให้ความไม่มีเวร ให้ความไม่เบียดเบียนแก่สัตว์ทั้งหลาย ไม่มีประมาณ ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งความไม่มีภัย ความไม่มีเวร ความไม่เบียดเบียน อันไม่มีประมาณ...อริยสาวกเป็นผู้ละเว้นขาดจากการเสพของมีนเมา คือ สุรา และเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท อริยสาวกผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมา คือ สุรา และเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทแล้ว ชื่อว่า ให้ความไม่มีภัย ไม่มีเวรให้ความไม่เบียดเบียนแก่สัตว์ทั้งหลาย ไม่มีประมาณ ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งความไม่มีภัย ความไม่มีเวร ความไม่เบียดเบียน อันไม่มีประมาณ

จะเห็นได้ว่า อภัยทานที่กล่าวถึงในพระไตรปิฎกนั้น แท้ที่จริงก็คือ คีล ๕ นั่นเอง และเป็นการให้ที่ยิ่งใหญ่อันเป็นมหาทาน ซึ่งจะมีความหมายที่แตกต่างไปจากความหมายเพียงแค่ว่าการให้อภัยที่เราเข้าใจกันทั่วไปว่า เป็นเฉพาะการยกโทษให้ ไม่โกรธเคืองกันเมื่อเวลาเกิดเรื่องทะเลาะกัน

ในอรรถกถาแห่งขุททกนิกาย จริยาปิฎก มีคำอธิบายอภัยทาน ว่าหมายถึง การป้องกันอันตราย ที่ปรากฏแก่สรรพสัตว์ ให้พ้นจากพระราชอาโจร ไฟ น้ำ ศัตถุ สัตว์ร้ายมีราศีหี และเสือโคร่ง เป็นต้น^๔ ในขณะที่พระสิริมงคลจารย์กล่าวถึง อภัยทานไว้ว่า “อริยสาวกยอมให้อภัย กล่าวคือ ย่อมทำอภัยทาน คือสมทานวิริติ กล่าวคือ เบญจศีล (ศีล ๕) ศีลชื่อว่าเป็นทาน โดยความเป็นอภัยทาน หรือเจตนาเป็นการงดเว้นด้วยการให้สภาวะที่ปลดอภัยหรือให้อภัย หรือกล่าว อีกนัยหนึ่ง หมายถึงเจตนาของบุคคลผู้ให้อภัยทานที่ต้องการเลี้ยงหรือรักษาหมู่มสัตว์ไว้ด้วยเจตนาดังกล่าวนั่นเอง”^๕

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓๘๐.

^๒ ราชบัณฑิต, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๓๑.

^๓ อัง อัญจน.(ไทย) ๒๓/๓๔/๓๐๐-๓๐๑.

^๔ ชู.จริยา.อ. (บาลี) ๔/๒๖๑.

^๕ มงคล. (ไทย) ๓/๒/๒๔๗-๒๔๘.

จะเห็นว่า อภัยทานทั้งสามบริบทนั้น นอกจากจะเป็นการเน้นการไม่เข้าไปเบียดเบียนคนอื่น หรือสัตว์อื่นในเชิงกายภาพแล้วยังมีนัยที่มุ่งถึงการมีเจตนาภายในที่จะเข้าถึงมุ้งร้ายหรืออาฆาตแค้นภายในใจของกลุ่มคนต่างๆ ด้วย ด้วยเหตุนี้การให้อภัยทานนั้นทำได้ทั้งแก่มนุษย์ด้วยกัน เช่น การให้อภัยโทษ การไม่ถือสาหาความ การไม่โกรธตอบบุคคลผู้โกรธหรือประทุษร้ายตอบบุคคลผู้ประทุษร้ายตนเอง และการให้อภัยแก่สัตว์ที่ตนได้มาด้วยประสงค์จะฆ่าให้ตายหรือการให้อภัยแก่สัตว์ที่ตนต้องการเพื่อประโยชน์แก่ตน

ในขณะที่ พุทธทาสภิกขุ^๖ ได้ให้ความหมายของ อภัยทาน ว่า หมายถึง ไม่ต้องกลัว ให้อภัย คือเราให้ความไม่ต้องกลัวแก่บุคคลนั้น แปลว่า บุคคลนั้นไม่ต้องกลัวเรา นี่คือให้อภัย ที่นี้บางคนอาจจะคิดว่า นี่มันไม่ใช่ให้ทาน นี่มันไม่รู้ เขาพูดไปทั้งที่ไม่รู้การให้อย่างนี้ เรียกว่า ให้ทาน แต่เขาเรียกว่า อภัยทาน เป็นสิ่งที่ให้กันได้ ให้ได้ทั้งทางกาย ให้ได้ทั้งทางวาจา ให้ได้ทั้งทางจิตใจ ทางร่างกาย เขามาขอขมาขออภัยเรากลับ ทางวาจา บอกรอโหสิกรรม ทางจิตใจ เราก็ตัดความโกรธ ความอาฆาตจองเวร อย่างนี้ก็เรียกว่า อภัยทาน ทั้งนี้มีได้ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว การให้อภัยมีสองความหมายคือ ความหมายในแง่ของการป้องกัน ความขัดแย้งและความหมายในแง่ของการเปลี่ยนผ่านความขัดแย้ง คือ

๑) ในแง่ของการป้องกันความขัดแย้ง (Prevention) อภัยทาน หมายถึง การให้ความไม่ภัย หรือความไม่กลัวแก่คนอื่น หรือความปลอดภัยแก่คนอื่น หรือสิ่งอื่น อันหมายถึงทำที่ที่เรา หรือมนุษย์อยู่ใกล้กับสิ่งใด หรือผู้ใดแล้ว สิ่งนั้น หรือผู้นั้น ไม่กลัว หรือรู้สึกที่เรากำลังนำภัยมาสู่เขา ในความหมายนี้ อภัยทานมีความหมายเท่ากับศีล ๕ เพราะเมื่อมนุษย์ปฏิบัติตามศีล ๕ แล้ว เช่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และไม่แย่งชิงทรัพย์การ หรือทรัพย์สินของผู้อื่น ย่อมทำให้คนอื่น หรือสิ่งอื่นไม่รู้สึกว่ากำลังถูกเบียดเบียน ถูกทำร้ายทั้งกายภาพ และจิตภาพ

๒) ในแง่ของการเปลี่ยนผ่านความขัดแย้ง (Transition) อภัยทานหมายถึงการให้อภัย กล่าวคือ การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งอภัยโทษ หรือให้อภัยโทษ หรือยกโทษ รวมไปถึงการรับคำขอโทษ หรือรับคำขอขมาจากบุคคลที่เคยกระทำให้ตัวเองมีความทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่ง กรณีนี้ เช่นเดียวกับการที่พระพุทธเจ้าให้อภัยแก่พระเจ้าอชาตศัตรูที่สมคบคิดกับพระเวททัตในการปองร้ายพระองค์ และเคยประทุษร้ายบิดาของพระองค์คือพระเจ้าพิมพิสารในฐานะเป็นพระสหายของพระพุทธเจ้า

จะเห็นว่า อภัยทานในความหมายทางพระพุทธศาสนานั้น จึงมีความหมายที่กว้างและครอบคลุม มากกว่าความหมายทั่วไปที่เข้าใจกันว่าเป็นการหายโกรธหรือยกโทษให้เท่านั้น และจากความหมายของอภัยทานที่หมายถึง การรักษาศีล ๕ นั้น เราจึงสามารถที่จะให้อภัยทานได้อยู่ตลอดเวลา โดยไม่จำเป็นที่อภัยทานจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อเวลาเราทะเลาะหรือมีปัญหาขัดแย้งกัน

^๖ พุทธทาสภิกขุ, **ทาน ศีล ภาวนา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๓), หน้า ๒๔.

๓. สาเหตุที่มนุษย์และสังคมไม่ยอมให้อภัย

ในสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือบุคคลกับกลุ่มนั้น ทำให้เกิดคำถามว่า “อะไรเป็นอุปสรรคที่จะทำให้คู่กรณีไม่ยินยอมที่จะให้อภัยกัน” ผู้เขียนพบว่าคำตอบอย่างน้อยสองประการคือ (๑) การที่คู่กรณีพยายามที่จะสร้างเงื่อนไขขึ้นมาเป็นกับดักให้ตัวเอง และ (๒) การที่คู่กรณียึดมั่นในจุดยืนของตัวเองมากเกินไป โดยเฉพาะการกลัวสูญเสียในสิ่งต่างๆ เช่น เสียเปรียบ เสียหน้า เสียอำนาจ เสียโอกาส เสียใจ และเสียความเป็นตัวของตัวเอง ตัวแปรสองประการข้างต้น ได้กลายเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้คู่กรณีไม่สามารถที่สร้างสะพานที่จะเชื่อมมิตรภาพระหว่างกันและกันได้อย่างสมดุลงั้น ฉะนั้น จึงทำให้เกิดคำถามอีกว่า เราจะออกกับดักแห่งเงื่อนไขที่เราได้สร้างขึ้นมาได้อย่างไร ผู้เขียนมองว่า ทางออกสำคัญก็คือ การที่คู่กรณีจะต้องถามตัวเองว่า จุดยืนหรือเงื่อนไขที่แต่ละคนได้สร้างขึ้นนั้น ก่อให้เกิดคุณหรือโทษต่อตัวเองมากน้อยเพียงใด หากคู่กรณีมองว่า เงื่อนไขที่สร้างขึ้นมานั้นก่อให้เกิดคุณแก่ตัวเองก็ยอมเป็นเรื่องยากที่จะนำไปสู่การขอภัย หรือให้อภัยกัน แต่หากคู่กรณี หรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมองว่า ข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้นำไปสู่ความแตกแยก ความริ้วฉาน หรือกระทบกระทั่งกันทางด้านร่างกายและจิตใจ เป็นการสันคลอนสัมพันธ์อันดีซึ่งกันและกัน จนอาจกลายเป็นความขัดแย้งในที่สุด นักปราชญ์ทางพุทธศาสนาจึงได้หันมาสนใจการให้อภัยทานซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง ในการที่จะรักษาความสัมพันธ์อันดีต่อกันไว้และเป็นสิ่งที่จะช่วยให้เราหันหน้ามาคืนดีกันเพื่อสันติสุขของบุคคลในสังคมหรือตัวเอง

ความโกรธ อาฆาต พยาบาท ทำให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลไม่ยินยอมที่จะให้อภัยซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ ความโกรธ อาฆาต พยาบาท อาจยังมีอุปสรรคอื่นๆ ที่มนุษย์เรามากใช้เป็นเหตุผลในการอ้างถึงการไม่ให้อภัย คำถามมีว่า เพราะเหตุใด? มนุษย์และสังคมจึงไม่ยินยอมเข้าสู่การปล่อยวางโดยการให้อภัย กลุ่มคนต่างๆ มักจะมีแนวคิดที่ว่า เราจะให้อภัยทานกันได้อย่างไร เพราะมันไม่สาสมกับเรื่องราวที่เกิดขึ้น ทำไมถึงจะต้องไปยอมสละสิทธิ์^๗ ของการเป็นผู้ถูกกระทำหรือผู้เสียหายเป็นสิ่งที่ไม่ยุติธรรมอย่างยิ่ง หากเราจะให้อภัยกลุ่มคนที่สร้างความเจ็บปวดแก่เรา อีกทั้งเราควรได้รับการชดเชยเยียวยาความเสียหายเพราะเราเป็นฝ่ายถูกกระทำ ซึ่งคำถามเหล่านี้ผู้เขียนได้รวบรวมแล้วนำมา

^๗ ในแนวคิดปัจจุบันอันหนึ่ง ได้ให้ความหมายของการให้อภัย รวมถึงว่า เป็นการยกเลิกสิ่งที่ติดค้างกันอยู่ ซึ่งโดยมากแล้วจะเกี่ยวกับความยุติธรรมซึ่งผู้เสียหายต้องการที่จะได้รับ และในขณะที่การให้อภัยที่เกิดขึ้นภายในใจนั้น จะเกี่ยวกับความรู้สึกและอารมณ์ในการยกเลิกสิ่งที่ติดค้างกัน ฉะนั้นการแสดงออกต่อกันและกันในการให้อภัยนั้นเป็นการสื่อให้เห็นถึงการยกเลิกสิ่งที่ติดค้างกัน ในมุมมองของการให้อภัยจึงเป็นการสละของผู้ถูกกระทำ โดยการที่ได้ยอมละสิทธิ์ของตนในการได้รับการชำระสิ่งติดค้าง และเป็นการสละโดยที่อาจไม่ได้สิ่งใดตอบแทนกลับมาจาก McCullough, M.E., Paragament, K.I., Thoresen, C.E., **Forgiveness: Theory, Research, and Practice**, pp. 139-147.

ศึกษาค้นคว้าจากตำราและเอกสารทางด้านจิตวิทยาต่างๆ แล้วทำการวิเคราะห์ เพื่อพยายามอธิบายอุปสรรคที่ขวางกั้นต่อการให้อภัยทานในสภาพความเป็นจริงของสังคมไทยว่ามีลักษณะอย่างไร

จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า อุปสรรคที่ขวางกั้นต่ออภัยทานนั้น มักเกิดมาจากมุมมองเชิงลบและมุมมองที่แตกต่างกันต่ออภัยทานของผู้ถูกกระทำหรือผู้เสียหายไปสัมพันธ์กับผู้กระทำ อุปสรรคเหล่านี้มีความจำเพาะเข้มข้นขึ้นอยู่กับปัจเจกบุคคลและสถานการณ์นั้นๆ ซึ่งทำให้การให้อภัยทานนั้นจะว่ายากก็ยากเหลือเกินที่จะให้ได้ และบางครั้งไม่อาจฝืนกระทำได้เลย ผู้เขียนได้วิเคราะห์ตัวแปรสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการให้อภัยจนไม่สามารถนำไปสู่การสร้างความปลอดภัย ดังนี้

๓.๑ อภัยทานเป็นสิ่งที่ไม่ยุติธรรม (Forgiveness is unfair)

กลุ่มคนจำนวนมากภายในโลกนี้ไม่ต้องการให้อภัยทาน เพราะมีมุมมองว่า การยกโทษให้นั้นเป็นการทำให้ความยุติธรรมหายไป^๔ คนกลุ่มนี้จะคร่ำคร่าต่อ มาตรฐานความยุติธรรมแบบการตอบแทนความผิด ที่จะทำให้เกิดกฎ ตาต่อตา ฟันต่อฟัน ซึ่งแทบไม่เหลือช่องว่างให้ความเมตตาปราณีต่อผู้กระทำผิดเลย ก็เพราะเขาเหล่านั้นอาศัยยึดหลัก กฎต้องเป็นกฎ หรือ Action เท่ากับ Reaction ตามหลักวิชาฟิสิกส์ หรือ บุญคุณต้องตอบแทนค้ำต้องชำระ ฉะนั้น ในความยุติธรรมแบบที่ต้องได้รับการชดใช้ นั้น จึงมีผู้เสนอว่าต้องได้รับการชดใช้อย่างน้อยก็ในรูปแบบของการขอโทษ หรือการชดเชยในรูปแบบอย่างอื่น ซึ่งแนวคิดนี้กล่าวโดยง่ายก็คือ จำเป็นต้องมีสิ่งที่ต้องชดเชย เพื่อผดุงไว้ซึ่งมาตรฐานความยุติธรรมก็แล้วกัน ในทางตรงกันข้ามกัน สำหรับการให้อภัยทานนั้น ไม่ว่าจะเป็แงของการแสดงภายในใจ หรือการแสดงออกภายนอก มักจะต้องมีการละเว้นมาตรฐานของความยุติธรรมออกไปบ้าง ด้วยเพื่อกระบวนทัศน์ที่ปรารถนาจะแสดงความเมตตาอย่างแท้จริง และความ รู้สึกอยากให้อภัยทานจากใจผู้ถูกกระทำ

เพราะฉะนั้น จึงเป็นที่เข้าใจและยอมรับได้ว่า หากผู้เสียหายมีแนวโน้มในความต้องการเรื่องความยุติธรรมแบบที่ต้องมีการชดใช้การกระทำนั้น ผู้เสียหายอาจไม่ต้องการจะให้ผู้กระทำหลุดพ้นจากความผิด โดยไม่ได้รับการลงโทษหรือต้องชดใช้ ในกรณีที่เกิดเช่นนี้ การแสดงออกถึงการให้อภัยทานแม้ว่าจะเป็สิ่งดีงามที่ควรกระทำ แต่อย่างไรก็ตาม มันไม่่ง่ายเลยที่จะเกิดขึ้น และบางกรณียอมรับได้ยากเพราะไปขัดขวางความยุติธรรมของสังคมโดยรวม ดังตัวอย่างของคดีอาญา แม้ว่าผู้เสียหายจะให้อภัยทานและไม่อยากให้ผู้ได้รับโทษเลยก็ตาม แต่ความผิดทางอาญาเป็นความผิดต่อแผ่นดินซึ่งจำเป็นต้องได้รับโทษไม่อาจหลีกเลี่ยง มิฉะนั้นจะมีปัญหาต่อระบบความยุติธรรมและต่อสังคมส่วนรวม ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นด้วยส่วนหนึ่งว่า มุมมองดังกล่าวนับว่ามีการใช้เหตุผลที่เหมาะสม มี

^๔ Ibid., pp. 146-147.

หลักการรองรับและหลักฐานสนับสนุนแน่นอนเห็นจะต้องยอมรับได้ว่า การปล่อยให้ผู้กระทำผิดพ้นจากโทษที่สมควรได้รับ อาจไม่ถูกต้องตามกฎหมายของความยุติธรรม ยิ่งถ้าหากผู้ถูกกระทำหรือผู้เสียหายนั้นได้รับความเจ็บปวดทรมาน หรือเสียหายอย่างหนักจากความชดแรงแยงนั้น ก็ทำให้สนับสนุนได้เลยว่า ผู้กระทำผิดสมควรได้รับโทษจริงๆ และยิ่งไปกว่านั้น ถ้าหากว่า ผู้กระทำผิดไม่สำนึกผิดด้วยแล้ว และแถมยังไม่ได้รับผลใดๆ จากเหตุการณ์นั้นเลย คนจำนวนมากที่รักความยุติธรรม ก็จะไม่ต้องการให้อภัยทานได้เลย มันฝืนความรู้สึกต่อเรื่องความยุติธรรม

ดังนั้น เรามักพบคนจำนวนมากไม่น้อยเลย อาจมีมุมมองที่ต้องการความยุติธรรมในแบบที่ต้องมีการชดใช้ กล่าวได้เลยว่า ผู้ที่ต้องการความยุติธรรมแบบนี้ก็ไม่ได้ทำผิดหรือใช้เหตุผลผิดแต่อย่างใด เพียงแต่ว่าศรัทธาในแง่มุมของความยุติธรรมมากกว่าแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ (การประนีประนอม การเห็นอกเห็นใจ และความเมตตากรุณา) คนเหล่านั้นจึงมักจะไมยอมให้อภัยทาน หากความเสียหายนั้นยังไม่ได้รับการชดใช้

ในประเด็นนี้ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า การให้อภัยทาน กับ การให้อภัยโทษ มีทั้งส่วนเหมือนและแตกต่าง จึงควรใคร่ครวญแยกแยะให้ดี เพราะแม้ว่าผู้ร้ายที่สมควรรับโทษและเขาก็ได้รับโทษไปแล้วนั้น ผู้เสียหายยังคงแสดงความรู้สึกให้อภัย และให้อภัยทาน ไม่พยายามจองเวรในเรื่องที่ผ่านมาได้เสมอ

๓.๒ อภัยทานเป็นความอ่อนแอ (Forgiveness is weakness)

ตัวแปรที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลไม่ยินยอมให้อภัยซึ่งกันและกัน คือ “การไม่ประสงค์ที่จะทำให้ผู้คนที่ไปได้ตระหนักรู้ถึงอ่อนแอ ขลาด และใจเสาะ”^๙ การให้อภัยทานอาจดูเหมือนว่าเป็นการยอมจำนน ซึ่งจะทำให้เกิดความอาย เราพบได้ว่า เมื่อผู้ถูกกระทำหรือผู้เสียหายตั้งใจว่าจะรักษาหน้าตาและศักดิ์ศรีของตัวเองไว้ เขาก็ยังต้องการแก้แค้นหรือแสดงความโกรธและตอบโต้ในแบบอื่นๆ การรักษาหน้าตาและศักดิ์ศรีนั้น อาจเหมาะสมเมื่อเกิดขึ้นในบางโอกาสที่ควรกระทำ อย่างไรก็ตาม คนที่ไม่พยายามรักษาหน้าบ้างเลยอาจแสดงออกให้เห็นถึงอุปนิสัยที่เป็นคนขี้อาย

การให้อภัยง่ายที่รวดเร็วเกินไป กลับกลายเป็นดูว่าอ่อนแอไม่รักษาหน้าตาศักดิ์ศรีเลย นับเป็นความคิดที่เห็นแก่หน้าตาและศักดิ์ศรีมากกว่าความดีที่พึงกระทำ หรือถ้าไม่อย่างนั้นหากกลัวว่าจะถูกมองว่าดูอ่อนแอ เราก็อาจหาทางกู้หน้าตัวเองในทางอื่นตั้งมากมาย ซึ่งดีกว่าการโกรธแก้แค้นตอบโต้เป็นไหนๆ จึงไม่ควรนำมุมมองเช่นนี้มาเป็นอุปสรรคต่อการให้อภัยทาน นับว่าเป็นการให้เหตุผลที่ไม่ค่อยถูกต้องนัก ในการเปรียบเทียบเรื่องการให้อภัยทานซึ่งเป็นแง่ดี ให้ไปสัมพันธ์กับความ

^๙ Ibid., p. 146.

อ่อนแอซึ่งเป็นแง่ไม่ดี จนสุดท้ายแล้ว หากผู้ถูกระทำยังหลงวนเวียนในมุมมองเช่นนี้ เลยกาว่า เป็นการแสดงความอ่อนแอ ทำให้จะต้องถูกว่า หรือดูถูกจากคนอื่น หรือคิดเลยไปว่าอาจต้องพบกับ พฤติกรรมก้าวร้าวของผู้กระทำ จึงทำใจที่จะให้อภัยทานได้ยาก น่าเสียดายโอกาสดีงามจริงๆ อันเนื่องมาจากใช้เหตุผลที่ไม่ถูกต้อง อย่างไรก็ตาม ยังพบได้ว่ามีคนจำนวนไม่น้อยทีเดียว ที่รักษาหน้าตา คักดีศรีด้วยกลัวว่าดูอ่อนแอ ทำให้เรามักพบเห็นผู้เสียหายที่อับอายมีแนวโน้มที่จะโกรธแค้น มากกว่าให้อภัย

ในความเป็นจริงแล้ว การให้อภัยทานอาจทำให้คนบางกลุ่มดูเหมือนว่าเป็นการแสดง ความอ่อนแอ แต่ความเป็นจริงแล้ว การให้อภัยทานนั้นไม่ได้อ่อนแอเลย กลับเป็นความเข้มแข็งที่น่าเคารพ นับถืออย่างยิ่ง เพราะการที่คนคนหนึ่งจะยอมสละสิทธิ์การเอาโทษของตนนั้น ต้องใช้ความเข้มแข็ง อดทนในการควบคุมจิตใจตัวเองเป็นอย่างมาก เป็นการชนะใจตนเอง เป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ในการให้ อภัยทานหรือความไม่มีภัยนั่นเอง บ่งบอกถึงศักยภาพที่สูงส่งในการพัฒนาจิตใจตนเอง

๓.๓ อภัยทานเป็นความสูญเสีย (Forgiveness is losing)

แม้ผู้ถูกระทำหรือผู้เสียหายนั้นจะได้รับผลร้ายทั้งทางด้านอารมณ์และจิตใจแล้ว แต่การที่มี ฐานะเป็นผู้เสียหายยังอาจมีกรณีที่ได้รับประโยชน์บางประการจากเหตุการณ์ความขัดแย้งนั้นๆ ด้วย^{๑๐} ตัวอย่างเช่น บุคคลที่เป็นผู้ถูกระทำหรือผู้เสียหายจะได้รับการมองในแง่ดีและเห็นใจเป็นอย่างมาก จากการที่เป็นผู้เสียหาย ผู้ถูกระทำอาจมีพลังอำนาจในการทำให้เกิดความรู้สึกผิดแก่ผู้กระทำในเรื่อง นั้นๆ และโดยส่วนใหญ่แล้วสามารถเรียกร้องการขอโทษและการชดเชยในรูปตัวเงิน ซึ่งในบางกรณี อาจได้เป็นเงินจำนวนมากมายมหาศาล และบางที่อาจแสดงอาการโกรธและอยากแก้แค้นต่อผู้กระทำ ผิดโดยยังมีภาพที่น่าเห็นใจจากสายตาคอนนอยนออกอยู่ ซึ่งการกระทำที่เกิดจากความโกรธแค้นนั้นอาจ ทำให้ผู้ถูกระทำดูมีอำนาจมากกว่าก็เป็นได้ เรามักพบว่าผู้ที่มองตนเองว่าเป็นผู้เสียหายอาจดำรง ความโกรธเคืองขุ่นแค้นเอาไว้นาน และทำให้เขารู้สึกยังมีอำนาจในเรื่องนั้นอยู่ เพราะการที่เป็น ผู้เสียหายนั้นจะได้รับความเห็นอกเห็นใจ และกำลังใจจากผู้อื่น ซึ่งจะเห็นได้ว่าประโยชน์เหล่านี้จะ หายไป หากปราศจากฐานะการเป็นผู้เสียหายหรือผู้เคราะห์ร้ายที่เกิดเหตุการณ์เช่นนั้น

ผู้เขียนเห็นว่า มีความเป็นไปได้ในสังคมวัตถุนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ ที่อาจเกิดกรณีของการ ที่คนบางพวกยอมรับสภาพตนเองว่าเป็นเหยื่อ ก็เพื่อหวังให้ได้ผลประโยชน์เหล่านั้น จะเห็นได้ชัดเจน ขึ้นทันที เมื่อผลประโยชน์นั้นออกมาเป็นรูปการฟ้องร้อง การชดใช้ด้วยเงินหรือทรัพย์สินที่มีมูลค่าสูงๆ มุมมองของการให้อภัยทานที่ติงามก็จะไปปนเปื้อนกับความต้องการเชิงประโยชน์นิยมทางด้านธุรกิจ

^{๑๐}Ibid., p. 147.

ทำให้ไม่ยินยอมให้อภัยทานเพราะมีวาระซ่อนเร้นในผลประโยชน์นั่นเอง ด้วยเหตุว่า การให้อภัยทานนั้นก็เท่ากับเป็นการยกเลิกฐานะการเป็นผู้เสียหาย และยกเลิกประโยชน์ที่มากับฐานะนั้น ดังนั้น ก็ไม่น่าประหลาดใจที่พบได้ในชีวิตจริงว่า บางคนไม่สามารถยอมให้อภัยทานได้ เพราะการสูญเสียผลประโยชน์ในฐานะผู้เสียหายนั่นเอง

๓.๔ อภัยทานนำมาซึ่งความหวาดกลัว (Forgiveness is fear)

ประเด็นสำคัญประการหนึ่งที่ได้กลายเป็นข้อห่วงใยในกรณีของกลุ่มคนต่างๆ จะให้อภัยซึ่งกันและกัน คือ การให้อภัยซึ่งมีนัยถึงการยกโทษให้ นั่นเปรียบประดุจการเปิดโอกาสให้เกิดเหตุการณ์อย่างนั้นซ้ำอีกหรือไม่^{๑๑} ดังมีคำกล่าวว่า “อย่าปล่อยให้คนชั่วลอยนวล เพื่อมากระทำความผิดซ้ำต่อไป ซึ่งประเด็นนี้ส่วนมากแล้วมักจะเกิดกับความขัดแย้งที่รุนแรง หรือเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง อย่างเช่น ความรุนแรงในครอบครัว หรือ การทำร้ายทางเพศ ที่มีข่าวปรากฏในสื่อต่างๆ ให้เห็นถึงอุบัติการณ์ซ้ำและต่อเนื่องเป็นระยะไม่สิ้นสุดเสียที ซึ่งคำถามมีว่า หากผู้ถูกระทำหรือผู้เสียหายให้อภัยทาน ยอมยกเว้นหนี้ค้ำจากการเป็นฝ่ายถูกระทำไปแล้ว เรื่องอาจจะกลับพลิกผัน ทำให้พวกเขาต้องตกอยู่ในห่วงอันตรายที่จะต้องเจ็บปวดซ้ำในเหตุการณ์เดิมๆ ได้ อีกหรือไม่ ซึ่งคงต้องยอมรับว่า ผู้ที่ถูกทำร้ายอย่างหนักจากเหตุการณ์นั้น ก็มีแนวโน้มที่จะหวาดกลัวต่อการเกิดเหตุการณ์ซ้ำได้อีก หากตนให้อภัยทานคู่กรณีเร็วเกินไป โดยเฉพาะหากการให้อภัยทานนั้นดูเหมือนเป็นการกลับไปคืนดีกันแล้วก็เกิดเรื่องร้ายซ้ำรอยเดิมอีกจนได้

จะเห็นว่า อุปสรรคของการให้อภัยที่เด่นชัดมักจะปรากฏในรูปของการแสดงออกต่อคู่กรณีด้วยความรุนแรงซึ่งอยู่ในขั้นของทำร้ายซึ่งกันและกัน เป็นการกระทำโดยเจตนาจงใจ หรือ ซ้ำแล้วซ้ำอีก และอีกทั้ง หากเกิดรวมกับการที่ผู้กระทำหรือผู้ทำร้ายไม่ได้ทำที่ว่ามีอาการสำนึกผิดแต่อย่างใด ก็ยิ่งยากหลายเท่าตัว และแทบเป็นไปได้เลยที่จะให้อภัยทานกันได้ ลักษณะเช่นนี้เป็นการแสดงออกถึงอุปสรรคต่อการให้อภัยทานได้ชัดเจนขึ้นว่า ไม่เพียงแต่ผู้ถูกระทำจะไม่มีวันยอมให้อภัย กลับจะรู้สึกโกรธผู้กระทำที่ไม่สำนึกผิด นอกจากนั้นแล้วเขาก็จะยังเกรงกลัวเลยไปอีกว่า อาจถูกทำร้ายซ้ำอีกได้ หากเรื่องจบลงเร็วเกินไป

^{๑๑} McCullough, M.E., Paragament, K.I., Thoresen, C.E., **Forgiveness: Theory, Research, and Practice**, p. 144.

๔. อภัยทานที่มาของความปรองดอง

ในขณะที่ “อภัยทาน” ประกอบขึ้นจากคำสามคำ กล่าวคือ “อ + ภัย + ทาน” แปลว่า “การให้ความไม่กลัว” หรือ “การให้ความไม่มีภัย หรือให้ความปลอดภัย” ซึ่งหมายถึง การอดโทษ หรือการยกโทษให้แก่กัน ไม่ถือโทษโกรธพยาบาทอาฆาตจองเวรต่อกันอีกต่อไป การให้ในลักษณะนี้เป็นการสร้างบรรยากาศของสมานฉันท์ให้เกิดขึ้น โดยการที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลได้แสดงให้เห็นบุคคลอื่น หรือกลุ่มบุคคลอื่นไม่มีความเกรงกลัว ขลาดกลัว หรือหวาดระแวงต่อการคิด พุด และการกระทำของเรา อันเป็นการเปิดพื้นที่ให้จิตของเราได้มีโอกาสให้อภัยในสิ่งที่คนอื่นทำไม่ดีกับเรา หรือขออภัยต่อบุคคลอื่นในสิ่งที่เราได้ล่วงละเมิดในวิถีทางที่ไม่เหมาะสมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งนำไปสู่การไม่จองเวร หรือพยาบาทซึ่งกันและกัน

พระพุทธศาสนาได้ชี้ให้เห็นจุดเด่นของการให้อภัยน้อยสองประการ กล่าวคือ ผู้ให้อภัยไม่ตรีไว้ได้ และผู้ให้อภัยเป็นที่รัก คนหม่อมมากย่อมคบเขาหลักการเช่นนี้เป็นทำให้ความสำคัญแก่ผู้ให้ ซึ่งได้รับการยอมรับจาก ผู้รับ หรือบุคคลทั่วไปที่แสดงความชื่นชมต่อการให้ แม้จะไม่ได้เป็นผู้รับโดยตรงก็ตาม ฉะนั้น การให้ที่นำไปสู่การผูกมิตร และนำมาซึ่งความสัมพันธ์ในเชิงบวกระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกันในบรรยากาศของความขัดแย้งกันก็คือ การให้อภัย เหตุผลสำคัญของความให้อภัยเกิดจากพื้นฐานทางความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ว่า ใครบ้างไม่มีโทษ ใครบ้างไม่มีความผิด ใครบ้างไม่ถึงความหลงใหล ในโลกนี้ ใครเป็นผู้มีปัญญา เป็นผู้มีสติในกาลทุกเมื่อเล่า ฉะนั้น เมื่อเราขอโทษอยู่หากบุคคลใดไม่ยอมยกโทษให้ ยังมีความโกรธอยู่ภายใน มีความแค้นเคืองหนัก บุคคลนั้น ชื่อว่ายอมผูกเวร ซึ่งการผูกเวรดังกล่าวจึงนำไปสู่ผลลบแก่ตนเอง และสังคม ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ การให้อภัยจึงมีความสำคัญแก่วิถีชีวิต และการดำรงอยู่ของมนุษย์ทั้งในเชิงปัจเจกและสังคมในหลายมิติด้วยกันคือ

๔.๑ การให้อภัยเป็นจุดเริ่มของมิตรภาพที่ยั่งยืน

มิตรภาพ เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่หล่อเลี้ยงมนุษย์ในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่าง ปกติสุข และสามารถทำงาน หรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในทิศทางที่สร้างสรรค์มากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคลในสังคม สถานการณ์ที่เกิดขึ้นก็คือ ความสัมพันธ์ของคู่กรณีที่เกี่ยวข้องเสื่อมลงไป ฉะนั้น การขออภัย และการให้อภัยนั้น จึงนำไปสู่การรื้อฟื้นมิตรภาพขึ้นมาใหม่ ด้วยเหตุนี้จึงถือได้ว่า การรื้อฟื้นดังกล่าว จะนำไปสู่แง่มุมในเชิงบวกต่อสัมพันธภาพที่ดีระหว่างมนุษย์ได้ดียิ่งขึ้นดัง คำกล่าวที่ว่า “หากว่าในโลกนี้ โทษไม่มี ความผิดไม่มี และเวรทั้งหลายไม่สงบ บุคคลในโลกนี้พึงเป็นผู้ฉลาดได้อย่างไร” ฉะนั้น ความฉลาด หรือปัญญาจะเกิดขึ้นจากคู่กรณีได้ตระหนักรู้ความผิดพลาดบกพร่องที่เคยเกิด ขึ้นในอดีต ด้วยเหตุนี้สัมพันธภาพที่ดีจะเกิดขึ้นดังที่คัมภีร์พระพุทธศาสนาว่า “คนที่รู้โทษที่ตนล่วงเกินแล้ว และคนที่รู้จักการให้อภัย ทั้ง ๒ คนนั้นจะสมัครสมานกันยิ่ง

ขึ้น ความสนิทสนมของพวกเขาย่อมไม่เสื่อมคลาย ผู้ใดเมื่อชนเหล่าอื่นล่วงเกินกัน เขาสามารถประสานชนเหล่านั้นได้ด้วยตัวเอง ผู้นั้นแหละเป็นผู้ยอดเยี่ยม”^{๑๒}

๔.๒ การให้อภัยเป็นการหวานเมล็ดพันธุ์ของมิตรภาพให้องกวม

การให้อภัยจัดได้ว่าเป็นการหวานเมล็ดพันธุ์ของมิตรภาพระหว่างคู่กรณีที่มี ความขัดแย้งกันให้องกวมและงอกงามขึ้น จะเห็นว่า ในขณะที่คู่กรณีขัดแย้งกันในประเด็นต่างๆ เช่น ข้อมูล ค่านิยม หรือผลประโยชน์ อันจะนำไปสู่การสร้างกำแพงระหว่างกัน ฉะนั้น การให้อภัย หรือการขออภัยจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้คู่กรณีได้มีโอกาสหวานเมล็ด พันธุ์แห่งความรัก และความรู้สึกที่ดีต่อกัน ดังจะเห็นได้จากกรณีที่พระพุทธเจ้าทรงเปิดโอกาสให้บุคคลต่างๆ เช่น นิโครธบริพาชกซึ่งได้ยอมรับผิดว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความผิดได้ครอบงำข้าพระองค์ผู้เฒ่า เวลา ไม่ฉลาด... ขอพระองค์โปรดทรงรับทราบความผิดของข้าพระองค์ตามความผิดเถิด เพื่อจะได้สำรวมต่อไป” โดยพระองค์ได้ทรงให้อภัยว่า “นิโครธ เธอเถิด ความผิดได้ครอบงำท่านผู้เฒ่า เวลา ไม่ฉลาด ซึ่งได้กล่าวกับเราอย่างนี้ แต่เธอเห็นความผิดว่าเป็นความผิดแล้วสารภาพตามความเป็นจริง ดังนั้น เราขอรับทราบความผิดนั้นของท่าน ก็ผู้ที่เห็นความผิดว่าเป็นความผิดแล้วสารภาพออกมาตามความเป็นจริง รับว่าจะสำรวมต่อไป วิธีนี้เป็นความเจริญในอริยวินัย”^{๑๓} หรืออีกกรณีหนึ่งที่พระองค์ทรงให้อภัยแก่พระเจ้าอชาตศัตรูที่สมรู้ร่วมคิดกับพระเวททัตต์ลอบทำร้ายพระองค์ในรูปแบบต่างๆ แต่พระองค์ก็ได้ทรงให้อภัยในลักษณะที่คล้ายคลึงกันกับนิโครธบริพาชก

การที่พระองค์ได้ทรงให้อภัยแก่นิโครธบริพาชก และพระเจ้าอชาตศัตรูนั้นจัดได้ว่าเป็นการหวานมิตรภาพให้เจริญงอกงามภายในใจ ของผู้ที่ปองร้ายพระองค์ ซึ่งการให้อภัยได้ทำให้ทั้งสองท่านดังกล่าว ได้แสดงความชื่นชม และยอมรับในความเป็นพระพุทธเจ้าที่ทรงมีพระกรุณาอันยิ่งใหญ่ต่อคู่กรณี

๔.๓ การให้อภัยเป็นการชำระใจ และให้ใจได้พักผ่อน

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้ชี้ให้เห็นถึง ความโกรธ เอาใ่ว้อย่างน่าสนใจว่า “ความโกรธอย่าได้ครอบงำท่านทั้งหลาย และท่านทั้งหลายอย่าได้โกรธตอบต่อบุคคลผู้โกรธ ความไม่โกรธและความไม่เบียดเบียนย่อมมีในท่านผู้ประเสริฐทุกเมื่อ ความโกรธเป็นตุณภูเข่า ย้ายคนแล้ว ฉะนั้นแล”^{๑๔}

^{๑๒} พุ.ช. (ไทย) ๒๗/๕๗-๕๙/๑๑๖.

^{๑๓} ตูรายลະເຍີຍດໃນ ທີ.ປາ. (ไทย) ๑๑/๗๗/๕๕-๕๖.

^{๑๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๗๑/๓๙๕.

ฉะนั้น การให้อภัยจัดได้ว่าเป็นการสละอารมณ์ขุ่นมัวที่เกิดภายในใจของเรา และเป็นการให้พื้นที่ให้อารมณ์ที่เป็นกุศลได้เจริญงอกงามขึ้นภายในใจ จะเห็นการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเก็บความโกรธแค้นไว้นานโดยไม่ยินยอมพร้อมใจ ที่จะให้อภัยเพื่อนมนุษย์นั้น ผลที่เกิดขึ้นตามมาก็คือการ “สร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ความโกรธ” อันจะนำไปสู่การให้คุณค่า และราคาของความโกรธแค้นนั้นสูงขึ้น เนื่องจากค่าเก็บรักษาอารมณ์ชนิดนี้มีราคาต่างวุดที่แพง บิลของโกรธจะประกอบไปด้วยรายการค่าหัวใจเสื่อม ความดันโลหิตพุ่งสูง นอนไม่หลับ เครียด อาจตามมาด้วยมะเร็งและความตายก่อนวัย คิดรวมค่าใช้จ่ายทั้งหมดแล้ว แพงกว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นตอนแรกหลายร้อยเท่า ด้วยเหตุดังกล่าว หากเราสามารถปล่อยวางความโกรธแค้นนี้ได้เร็วเท่าใด ความเสียหายโดยภาพรวมก็ลดลงเท่านั้น และเครื่องมือที่ทำให้เราสามารถปล่อยวางก็มีเพียงชนิดเดียวคือ การให้อภัย

๔.๔ การให้อภัยเป็นการเคาะสนิมแห่งความเลวร้ายออกจากใจ

สนิมที่มักจะเกาะกีดกินเราอยู่เนืองๆ คือ สนิมในใจ กล่าวคือ สนิมในลักษณะนี้เมื่อเกิดขึ้นจะเป็นตัวบั่นทอนศักยภาพทางการคิด การพูด และการกระทำให้เป็นไปในเชิงลบมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าเราจะทำงาน นอน หรือทำกิจกรรมอื่นๆ ได้ก็ตาม มักจะมีภาพของความขุ่นมัวทางใจที่เกิดจากความผิดพลาดของเรา หรือสิ่งที่คนอื่นๆ ทำให้เราไม่สบายใจ ในขณะเดียวกัน เราก็มักจะเก็บอารมณ์แห่งความขุ่นมัวต่างๆ มาปรุงแต่ง มาย้าคิด ย้ำทำ ผลที่จะเกิดขึ้นตามก็คือ หัวใจที่ถูกสนิมทางอารมณ์กีดกินอยู่ตลอดเวลาการออกจากกักตัก ดังกล่าวคือ การที่เราได้พยายามเคาะสนิมแห่งความเลวร้ายทางใจเพื่อที่จะได้ให้อภัยแก่ เพื่อนมนุษย์ หรือบุคคลที่มีส่วนทำให้ใจของเราขุ่นมัวซึ่งการแสดงออกในลักษณะนี้มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากพระภิกษุสองรูปที่เป็นประดุกพี่น้องกัน ปฏิบัติธรรมร่วมกัน ต่อมาทั้งสองรูปได้ขัดแย้งกัน ผลจากความขัดแย้งดังกล่าว ทำให้ทั้งสองรูปมีความรู้สึกผิดที่ไม่ยินยอมพุดคุย และหาทางออกร่วมกัน การเก็บงำความรู้สึกผิดได้กลายเป็นสนิมที่บอบนเสาะใจของทั้งคู่ ในขั้นสุดท้าย เมื่อไม่สามารถจะทนกระแสความไม่ลงรอยจึงได้ร่วมเปิดใจเพื่อหาทางออก และผลจากการเปิดใจทำให้พบว่า สิ่งแต่ละท่านมองว่าเป็นความผิดพลาดในอดีต มิใช่ข้อมูลที่เป็นจริงแต่ประการใด ฉะนั้น จะเห็นว่า การเปิดใจเพื่อให้อภัยระหว่างต่อความผิดพลาดที่เกิดขึ้นนั้น ได้ทำให้ทั้งคู่ได้มีโอกาสเคาะสนิมแห่งความเลวร้ายออกไปจากใจ และทำให้การดำเนินชีวิตเต็มไปด้วยความปกติสุข

๔.๕ การให้อภัยไม่ใช่การสูญเสีย แต่เป็นการได้อย่างไม่มีขีดจำกัด

บางครั้งเรามักจะคิดว่าการให้อภัยเป็นการสูญเสีย เช่น การเสียศักดิ์ศรี เสียหน้า และเสียเกียรติ เนื่องจากเราได้ยอมคู่กรณีที่เคยล่วงละเมิด หรือทำให้เราประสบกับความทุกข์ หรือเจ็บปวดในลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ในความเป็นจริงแล้ว การแสดงออกด้วยการให้อภัยในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็น การได้อย่างมีขีดจำกัด การได้ที่เกิดจากการให้อภัยสามารถประเมินได้จากหลายด้าน กล่าวคือ

๑) ได้เปิดโอกาสให้คู่กรณีได้พัฒนา ปรับปรุง และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในเชิงบวกมากยิ่งขึ้น ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวมิได้ส่งผลในเชิงบวกต่อเราเท่านั้น แต่ได้ส่งผลต่อคนข้างเคียงคนอื่นๆ ของเขาด้วย เช่น ครอบครัว และเพื่อนร่วมงาน

๒) ได้เปิดโอกาสให้คู่กรณีได้รับผิดชอบต่อสิ่งที่ได้เคยกระทำผิดพลาด เพราะบางครั้งการที่เราไม่ให้ภัยก็ถือได้ว่าเป็นการปิดช่องทางมิให้คู่กรณี ได้แสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อรับผิดชอบต่อสิ่งที่เกิดขึ้น ซึ่งการรับผิดชอบดังกล่าวอาจจะไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบต่อเราโดยตรง แต่หมายถึงการรับผิดชอบต่อสาธารณะ (Public Accountability) ที่จะต้องแสดงออกต่อคนอื่นๆ ในสังคม

๓) ได้เปิดโอกาสให้ใจของตัวเองได้เรียนรู้ที่จะให้อภัยคนอื่นๆ และผลที่เกิดต่อตัวเองก็คือการปล่อยวาง ไม่น้อมใจเข้าไปแบกรับความเลวร้าย หรือความขุ่นมัวที่จะเกิดตาม ซึ่งจะช่วยให้ใจเข้าถึงอิสรภาพอย่างแท้จริง โดยไม่ขึ้นตรงต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่อาจจะส่งผลต่อความทุกข์ หรือปัญหาที่จะเกิดขึ้น

๔) ได้เพื่อน หรือมิตรภาพที่ยั่งยืนจากคนอื่นๆ ในสังคม เพราะการให้อภัยเป็นการซ่อมแซมมิตรภาพที่เสื่อมทรุด หรือพังทลายลงให้คืนกลับมา แต่การรู้ และสร้างใหม่ของมิตรภาพในลักษณะนี้จะทำให้สัมพันธ์ภาพระหว่างคู่กรณีเต็มไปด้วยการรักเคารพและให้เกียรติระหว่างกันมากยิ่งขึ้น

๔.๖ การให้อภัยเป็นการสร้างบารมีขั้นสูงสุด

คานธี กล่าวว่า “The weak can never forgive. Forgiveness is the attribute of the strong” แปลว่า “ผู้ที่อ่อนแอไม่สามารถให้อภัยใครได้ เพราะการให้อภัยได้นั้นนับเป็นความเข้มแข็งแท้จริง” ในขณะที่พระพุทธศาสนา ย้ำเตือนว่า อภัยทาน เป็นทานที่ยิ่งใหญ่ และยากยิ่งที่มนุษย์ชาติจะให้แก่กันได้ เพราะเหตุใดจึงยาก เพราะทำทนายต่อจิตวิญญาณของมนุษย์ ดังจะเห็นได้จากนั้นซึ่งโดยธรรมชาติจะไหลจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำกว่า แต่สำหรับธรรมชาติของจิตใจจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาให้ไหลทวนจากที่ต่ำสู่ที่สูง

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาถือว่า การให้อภัยเป็นการบำเพ็ญบารมีขั้นสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียกการให้ (ทาน) ชนิดนี้ว่า มหาทาน เพราะว่าการให้ในลักษณะนี้เป็นทั้งบุญทั้งกุศล นำสุขมาให้ ให้อารมณ์อันเลิศมีสุขเป็นผล เป็นไปเพื่อสวรรค์ ย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งที่น่าปรารถนา นำใคร นำพอใจ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ทุกฝ่าย

จะเห็นว่า การให้อภัยเป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปจะทำได้ยากอย่างยิ่ง เพราะเป็นสิ่งที่ทำได้ยากนี้เอง การให้อภัยจึงได้ชื่อว่าเป็นมหาทาน หรือเป็นทานที่ยิ่งใหญ่ และยากต่อการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งแสดงออกหรือกระทำได้ ถึงกระนั้น พระพุทธเจ้าจึงพยายามที่จะย้ำว่า ความดีเป็นสิ่งที่คนดีทำได้ง่าย แต่ความดีเป็นสิ่งที่คนไม่ดีทำได้ยาก ฉะนั้น ตามนัยนี้ คนที่มีพื้นฐานทางจิตใจดีจะสามารถให้อภัยคนอื่น ๆ ได้ง่ายกว่า แสดงออกในการที่จะไม่ผูกใจเจ็บได้ง่ายกว่าดังที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

ภิกษุ ๒ รูปได้โต้เถียงกัน ในการโต้เถียงกันนั้น ภิกษุรูปหนึ่งได้พูดล่วงเกิน ครั้นนั้น ภิกษุผู้พูดล่วงเกินนั้นขอโทษในที่อยู่ของภิกษุนั้น แต่ภิกษุนั้นไม่ยกโทษให้ ลำดับนั้น ภิกษุจำนวนมากพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่งอยู่ ณ ที่สมควรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ภิกษุ ๒ รูปได้โต้เถียงกัน ในการโต้เถียงกันนั้น ภิกษุรูปหนึ่งได้พูดล่วงเกิน ลำดับนั้น ภิกษุผู้พูดล่วงเกินขอโทษในที่อยู่ของภิกษุนั้น แต่ภิกษุนั้นไม่ยกโทษให้ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย คนพาล ๒ จำพวกนี้ คือ (๑) ผู้ไม่เห็นการกระทำผิดของตนว่าทำผิด (๒) ผู้ไม่ยกโทษให้ตามสมควรแก่กรรมเมื่อผู้อื่นขอโทษ ภิกษุทั้งหลาย บัณฑิต ๒ จำพวกนี้ คือ (๑) ผู้เห็นการกระทำผิดของตนว่าผิด (๒) ผู้ยกโทษให้ตามสมควรแก่กรรมเมื่อผู้อื่นขอโทษ”^{๑๕}

จากนัยดังกล่าวจะเห็นว่า การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะยกโทษ หรือให้อภัยแก่บุคคลอื่น จึงเป็นประเด็นที่เกี่ยวกับการแสดงออก ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงให้คุณค่า และเรียกบุคคลที่ได้พิจารณาข้อเท็จจริงต่างๆ ตามเหตุปัจจัยแล้วจึงให้อภัยว่าเป็นบัณฑิต เพราะบัณฑิตในบริบทนี้หมายถึงผู้ที่เห็นว่า การกระทำที่ตัวเองได้แสดงออกไป นั้นว่าผิดพลาด และยินยอมพร้อมใจที่จะคิด พูด และกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง ไม่ผูกใจเจ็บ และพร้อมจะให้อภัย หรือขอโทษเพื่อนมนุษย์ ในทางตรงข้าม หากเกิดข้อขัดแย้ง แต่ไม่สามารถที่จะแสดงในลักษณะดังกล่าว พระองค์จึงเรียกคนในลักษณะนี้ว่าเป็นพาล ด้วยเหตุนี้การให้อภัยจึงเป็นการสร้างบารมีที่คนทั่วไปจะสามารถทำได้เพราะการให้ในลักษณะนี้เป็นทางที่ยิ่งใหญ่

๕. แนวทางและวิธีของการให้อภัยของมนุษย์และสังคม

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ผู้เขียนได้ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาความความขัดแย้งในสังคมไทย ปัจจุบันและได้ศึกษาวิเคราะห์อภัยทานตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้เขียนได้นำผลการวิเคราะห์ทั้งหมดมาบูรณาการได้องค์ความรู้ใหม่ในเรื่องอภัยทาน ซึ่งสามารถอธิบายรูปแบบของอภัยทานในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง โดยจะนำเสนอหลักการและวิธีการจัดการความขัดแย้งโดยการใช้ อภัยทานเชิงบูรณาการนี้ ซึ่งสามารถกระทำได้ ๓ ทาง คือ ทางใจ ทางวาจา และ ทางกาย ที่มีความสอดคล้องเชื่อมโยงกันและกัน ดังนี้

^{๑๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๗๐/๓๔๔-๓๔๕.

๕.๑ อภัยทานทางใจ

การให้อภัยในลักษณะนี้ ต้องเริ่มต้นด้วยการตระหนักรู้ว่า การจับความโกรธ ความเกลียด ความชิงชัง ความอาฆาตมาฆังเอาไว้ในใจนั้น ก่อให้เกิดผลร้ายแก่จิตใจของตัวเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป็นการบั่นทอนศักยภาพแห่งความสุข สงบ เย็นที่พึงเกิดขึ้นในใจของเราในขณะเดียวกัน ก็เป็นการบั่นทอนศักยภาพในการทำงาน หรือความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงาน นอกจากนี้ การตระหนักรู้ว่า การเกิดเป็นมนุษย์ไม่มีใครเลยที่ไม่มีโอกาสทำผิดพลาดและบกพร่อง ฉะนั้นการมีท่าทีในลักษณะนี้ ย่อมเป็นตัวแปรสำคัญที่จะทอดสะพานไปสู่การขออภัยและให้อภัยได้ จะเห็นว่า ในพระพุทธานุสาสนาจะเน้นที่เจตนาเป็นสำคัญ เจตนาที่ผู้กระทำได้ตระหนักรู้ด้วยตัวเองว่า สิ่งที่ทำลงไปได้เกิดความผิดพลาด บกพร่อง และตัดสินใจที่จะแสดงออกโดยการรับผิดชอบอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป

อภัยทานจึงเป็นจุดเริ่มแรกที่จะเดินเข้าไปสู่กระบวนการแห่งอภัยทานในการจัดการความขัดแย้ง โดยการเปิดใจเพื่อรื้อถอนสลายการยึดมั่นถือมั่น (ทิฏฐิ) ในตัวตนยอมรับกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ซึ่งหมายความว่ารวมไปถึง การเปิดใจพร้อมที่จะสำนึกผิดหรือยอมรับผิดในสิ่งที่กระทำต่อกันอภัยทานทางใจนั้น ยังเป็นการฝึกใจให้มีความอดทน เป็นอิสระจากความอาฆาต พยาบาทโกรธแค้นทั้งปวงปรับเปลี่ยนใจให้มีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันแม้ว่าจะเป็นผู้กระทำในความขัดแย้งก็ตามซึ่งถือได้ว่าเป็นการเอาชนะใจตัวเอง และเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ของมนุษย์ผู้มีจิตใจสูง

วิธีการของอภัยทานทางใจโดยการเปิดใจสลายตัวตนนั้น จะต้องกระทำไปพร้อมกับความอดทนต่ออุปสรรคทั้งปวง โดยถือเป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนคติที่มีต่อตนเองและผู้อื่นเปิดใจสลายทั้งความเป็นผู้ถูกกระทำและผู้กระทำ สร้างความเชื่อใจต่อความเป็นมนุษย์ด้วยกัน ถือเป็นการสร้างโอกาสกระทำความดีที่ยิ่งใหญ่ให้ตนเองเป็นการเปิดพื้นที่ของการเรียนรู้ผู้อื่นเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความเชื่อ และทัศนคติที่แตกต่างจากตนเองเป็นการหันหน้าเข้าหากัน เพื่อจะไปรับฟังอย่างตั้งใจฟังอย่างลึกซึ้งถึงข้อมูล ปัญหา ความทุกข์เดือดร้อน ความหวาดกลัว ชั้นตอนดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด ซึ่งจะสอดคล้องเชื่อมโยงไปยังวิธีการอภัยทานทางวาจาและทางกายต่อไป

๕.๒ อภัยทานทางวาจา

วิธีที่มักจะปรากฏขึ้นในคัมภีร์พระพุทธานุสาสนาในกรณีนี้ คือ หากมีผู้ใดผู้หนึ่งได้กระทำผิดพลาดบกพร่องมักจะกล่าวขออภัย หรือขอโทษว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ผู้โง่เขลา เบบัญญา มีความผิดที่ข้าพระองค์ ได้สำคัญพระผู้มีพระภาคว่าควรเรียกด้วยวาหะว่าผู้มีอายุ ขอพระผู้มีพระภาค จงให้อภัยโทษแก่ข้าพระองค์ เพื่อสำรวมต่อไป พระพุทธเจ้าก็จะตรัสตอบเพื่อเป็นการให้อภัยว่า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เอาเถอะ เธอผู้โง่ เวลา เมาปัญญา มีความผิดที่ได้สำคัญเราว่าควรร้องเรียกด้วยวา
 ทะว่าผู้มีอายุ แต่เธอเห็นความผิดโดยเป็นความผิดแล้วกระทำคืนตามธรรม เราก็ยกโทษให้
 เธอ ภิกษุ ก็การที่บุคคลเห็นความผิดโดยเป็นความผิด แล้วกระทำคืนตามธรรม ถึงความ
 สำรวมต่อไป นี่เป็นความเจริญในอริยวินัย^{๑๖}

อภัยทานจึงเป็นวิธีการให้ความไม่มียก โดยการใช้อวัจนภาษาในการจัดการปัญหาความขัดแย้ง
 กล่าวคือ เป็นศิลปะการใช้คำพูด ที่อาจแสดงออกพร้อมกับการใช้ภาษากาย เช่น ท่าทาง แววตา การ
 ตั้งใจฟัง การให้อภัยทานทางวาจายังถือว่าเป็นวิธีการสื่อสารของสุภาพชนในการที่จะนำมาซึ่งความ
 เข้าใจซึ่งกันและกัน วิธีการของอภัยทานทางวาจา เป็นการกล่าวคำพูด ที่มีลักษณะดังนี้ คือ (๑) กล่าว
 คำพูด ที่สุภาพ ไพเราะ ไม่หยาบคาย (๒) กล่าวคำพูดที่ ซื่อสัตย์จริงใจ เหมาะแก่กาล และเป็น
 ประโยชน์ต่อผู้ฟัง (๓) กล่าวคำพูดที่พูดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เป็นคำพูดที่ไม่เบียดเบียนทำร้าย
 ผู้อื่น ไม่ดูถูกเหยียดหยาม เช่น กล่าวคำพูดที่แสดงให้เห็นว่า ตนเองเหนือกว่าหรือ ยกตนข่มท่าน
 (๔) กล่าวคำพูดที่ก่อให้เกิดความสมานฉันท์ หลีกเลี่ยงการใช้คำพูดที่พูดยุยงให้เกิดการแตกแยกหรือ
 เกิดความรุนแรง

การกล่าวคำขอโทษ เป็นวิธีหนึ่งของวิธีการอภัยทานทางวาจา โดยเป็นคำที่นิยมมากที่สุด เชื่อ
 ได้ว่าเป็นประสบการณ์ตรงของคนทุกคนในชีวิตที่จะเคยเป็นฝ่ายได้ยื่น หรือเป็นฝ่ายกล่าวคำขอโทษ
 นั้นเอง การกล่าวขอโทษในที่นี้ไม่ได้มุ่งเน้นเป็นการกล่าวตามมารยาทเท่านั้น ในเรื่องของความขัดแย้ง
 การกล่าวขอโทษจะต้องมีเจตนาธรรมณ์ในการกล่าวอย่างจริงใจที่พร้อมจะแสดงออกถึงการยอมรับผิด
 และสำนึกผิดในสิ่งที่ได้กระทำลงไป หากทำได้ตามเจตนาธรรมณ์ คำขอโทษจึงจะเป็นวัจนภาษาที่
 แสดงออกถึงอภัยทานทางวาจาอย่างแท้จริง

๕.๓ อภัยทานทางกาย

ในพระพุทธศาสนาจะขออภัยทางกายด้วยการน้อมกายของตนเองเข้าไปหาคู่กรณีที่ได้ ล้วง
 ละเมิดในด้านใดด้านหนึ่ง ซึ่งในกลุ่มพระสงฆ์ใช้คำว่า สามิจิกรรม อันเป็นการขอขมา หรือขออภัย ซึ่ง
 อาจจะผ่านสัญลักษณ์ของดอกไม้ ธูป เทียน ดังจะปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่า “พระศาสดา
 ของเราเสด็จมาถึงแล้ว ได้ยินว่า พระสุคตของเราเสด็จมาถึงแล้ว ได้ยินว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของ
 เราเสด็จมาถึงแล้ว จึงลุกขึ้นจากอาสนะ ห่มผ้าเจวียงป่า หมอบลงแทบพระยุคลบาทของพระผู้มีพระ
 ภาคด้วยเศียรเกล้า”^{๑๗} การแสดงออกทางกายในลักษณะนี้ เป็นการสื่อให้คู่กรณีได้มองเห็นถึงภาษา

^{๑๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๐/๔๑๕.

^{๑๗} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๐/๔๑๔.

กายว่า ยินยอมพร้อมใจที่รับผิดชอบ และเป็นกร่างายที่จะเปิดโอกาสให้เกิดการให้อภัยโดยผ่านสัญลักษณ์ดังกล่าว

การให้อภัยซึ่งกันและกันทางกายนั้น สะท้อนให้เราได้มองเห็นถึงท่าทีในเชิงบวกได้จากภายนอก เช่น การเคารพ และให้เกียรติในความคิดของผู้อื่น โดยการฟังอย่างตั้งใจ ในการรับทราบข้อมูลเรื่องราวต่างๆ และการฟังอย่างลึกซึ้ง ถึงความต้องการ ความทุกข์ ที่อยู่ในส่วนลึกของจิตใจของแต่ละคนที่ได้เปิดเผยออกมาอย่างเป็นอิสระ การฟังอย่างตั้งใจ อย่างลึกซึ้งนั้น ถือว่าเป็นวิธีการของอภัยทางกายที่สำคัญ เพราะเป็นการแสดงออกของอภัยทานทางใจ ที่จะปกป้องถึงการเปิดใจ ทลายกำแพงของการยึดมั่นถือมั่นในตัวตน ยอมรับความเป็นจริงในความคิดที่แตกต่างหลากหลาย เป็นการถ่ายทอด หมุนเวียนในอารมณ์ ความรู้สึก ความนึกคิด ของกันและกัน ซึ่งจะนำไปสู่ ความเข้าใจต่อกันได้ในที่สุด

วิธีการของอภัยทานทางกายที่สำคัญอื่นๆ อีกในการจัดการความขัดแย้ง คือ การให้ความไม่มียก โดยการเคารพให้เกียรติในชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่น การตอบโต้จ้องแวงโดยการทำร้ายร่างกายและทำลายทรัพย์สินนั้น เป็นการใช้ความรุนแรงในการจัดการความขัดแย้ง มีแต่จะทำให้ความขัดแย้งนั้นรุนแรงและขยายวงกว้างยิ่งขึ้น สำหรับวิธีการการเคารพในทรัพย์สินของผู้อื่นนั้น นอกจากการไม่ทำลายทรัพย์สินโดยตรงแล้ว ยังหมายถึง การไม่ลักขโมยหรือยกยอกทรัพย์ซึ่งรวมไปถึงการคอร์รัปชัน หรือแม้กระทั่งการได้ทรัพย์สินมาครอบครองโดยไม่ชอบธรรม ดังเช่นในกรณีของผลประโยชน์ทับซ้อนของผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

ยิ่งไปกว่านั้น วิธีการของอภัยทานทางกาย สามารถแสดงออกได้ด้วยภาษากาย ทางแวตาศิริยาท่าทางที่สุภาพ การยกมือไหว้ หรือ การขอขมา ก็ถือว่าเป็นวิธีการของอภัยทานทางกายด้วยเช่นกัน ประการสุดท้ายที่สำคัญ คือ การเสียสละ แบ่งปัน เพื่อเป็นการชดเชย และเยียวยา ก็จัดว่าเป็นวิธีการของอภัยทานทางกาย เพราะความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหลายสถานการณ์ที่มืองค์ประกอบด้านผลประโยชน์และความต้องการนั้น เป็นสิ่งที่สามารถหาทางออกร่วมกันได้ หากคู่กรณีทั้ง ๒ ฝ่ายพยายามที่จะตระหนักรู้ถึงความมอยุ่รอดของอีกฝ่ายหนึ่ง โดยการ เสียสละแบ่งปัน ทรัพยากร เงิน สิ่งของต่างๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ที่เสียผลประโยชน์ จะก่อให้เกิดความสัมพันธไมตรีในเชิงบวกขึ้นได้ และมีผลต่อคุณค่าภายในจิตใจของแต่ละบุคคลทำให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

จากนัยดังกล่าวจะเห็นประโยคที่ถือได้ว่าสำคัญที่สุดว่า การที่บุคคลได้มองเห็นความผิดที่ได้กระทำว่าเป็นความผิดจริง และได้ให้สัญญาประชาคมว่า จะรับผิดชอบต่อสิ่งที่ได้กระทำ อีกทั้งจะระมัดระวังต่อโอกาสต่อไปนี้ เพราะประโยคนี้ เป็นการย้ำเตือนว่า มิใช่ทำผิดแล้ว ทุกอย่างจะจบลงโดยไม่มีอะไรเกิดขึ้น แต่ทุกครั้งที่มีการผิดพลาดบกพร่อง ตัวเองจะต้องยอมรับผิดที่จะเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกทางกาย ทางวาจา หรือการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อเยียวยาผลของความผิดพลาด

ถึงกระนั้น พระพุทธศาสนาดูว่า การน้อมรับความผิดพลาด หรือการรับผิดชอบดังกล่าว ต้องไม่เกิดจากการเรียกร้องคู่กรณี หากแต่เกิดจากสามัญสำนึกของผู้ที่ได้ทำผิดพลาดโดยตรง จะเห็นว่าการยกโทษ หรือให้อภัยนั้น จึงไม่มีข้อผูกพันกับวัตถุ ข้อเรียกร้อง หรือเงื่อนไขใดๆ จากผู้ให้อภัย เพราะการให้อภัยดังกล่าวเป็นการให้โดยไม่มีเงื่อนไข หรือข้อเรียกร้องใดๆ ทั้งสิ้น

๖. ความจริงในฐานะเป็นจุดเริ่มต้นของการให้อภัย

ตัวแปรสำคัญต่อการให้อภัยแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้น “ความจริง” และเป้าหมายในการค้นหา นั้น ไม่ได้มีนัยที่จะชี้ผิดและถูกต่อคู่ขัดแย้ง หากเป็นการค้นหาความจริงเพื่อให้ได้ “ความจริง” ในเบื้องต้น การแสวงหาความจริงย่อมมีเป้าหมายเพื่อความจริงแต่สิ่งที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเป้าหมายคือวิธีการและเครื่องมือในการได้มาซึ่งความจริงเพราะหากตัววิธีการและเครื่องมือไม่ได้รับการยอมรับจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียว่าชอบธรรมแล้ว ก็จะส่งผลต่อความเป็นธรรมอย่างแน่นอน ด้วยเหตุนี้ ตัววิธีการ (Means) จึงมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเป้าหมาย (End)

กระบวนการการค้นหาความจริงนั้น จะต้องไม่ให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีคำถามทั้งต่อเครื่องมือ วิธีการ และเลือกกลุ่มว่า เพราะเหตุใด จึงนี้จึงมีวิธีการต่างจากกลุ่มนั้น คนกลุ่มนั้นพยายามค้นหา แต่ห้ามค้นหา หรือไม่ยินยอมให้ค้นหาจากคนอีกกลุ่มหนึ่ง เพราะมิฉะนั้น จะส่งผลต่อความไว้วางใจทั้งคน วิธีการ และเครื่องมือ ซึ่งจะส่งผลเสียต่อภาพรวมของการสร้างความปรองดอง

การเริ่มต้นเพื่อค้นหาความจริงนั้น สิ่งจำเป็นอย่างยิ่งคือ หลีกเลี้ยงที่จะเข้าไปตัดตัดสินคุณค่าของคู่กรณี เช่น เพราะคนนี้น่าจะเลวกว่าคนนี้ เราจึงต้องใช้เครื่องมือแบบนี้ต่อคนแล้ว และคนนี้น่าจะเป็นคนดี ฉะนั้น ต้องใช้วิธีละมุนละม่อม เคารพ และให้เกียรติ ไม่ว่าเราจะอนุมานบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ด้วยความชอบ หรือกรอบความคิดของเราว่า ดีหรือไม่ดีก็ตาม แต่เมื่อเข้าสู่กระบวนการแล้ว ทุกคนจึงมีค่าเท่ากัน และพร้อมที่จะเข้าสู่วิงของการค้นหาความจริงเหมือนกัน

เมื่อกล่าวถึงความจริงในยุคปัจจุบันนี้ กลุ่มต่างๆ ในสังคมมักจะมีปัญหาเกี่ยวกับการตีความและอธิบาย หรือให้ค่าความจริงว่า คืออะไร มีนัยที่กินความกว้างหรือแคบอย่างไร การที่นำกลุ่มคนต่างๆ ไปสู่การให้อภัยซึ่งกันและกันนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้กลุ่มคนต่างๆ เข้าใจมิติของคำว่า ความจริง

๑) ความจริงตามที่มีนัยเป็นคือความจริง ที่มีอยู่ คงอยู่ตามสภาพของมัน โดยไม่ขึ้นกับกาลเทศะ บุคคลหรือตัวแปรต่างๆ และความจริงชนิดนี้ ไม่มีใครไปผูกขาด ครอบงำ หรือเกาะเกณฑ์เอาเองได้ (Ultimate truth)

๒) ความจริงที่สังคมใดสังคมหนึ่งสมมติความจริงบางอย่างขึ้นมาเพื่อใช้ ประโยชน์ในมิติต่างๆ เช่น การสื่อสาร กฎเกณฑ์ และกติกา ซึ่งเอื้อต่อการรับรู้ และปฏิบัติร่วมกันของสังคม ภาษาอังกฤษ เราอาจจะใช้คำว่า Compromise Fact หรือ Conventional Truth

๓) ความจริงที่เรากลุ่มของเราอยาก/ไม่อยากให้มีหรือเป็น ความจริงนี้ ขึ้นอยู่กับกลุ่มใด กลุ่มหนึ่งใช้อ้างอิง เป็นชุดความจริงที่สร้างขึ้นมาสสำหรับใช้อ้างอิง รับรู้และตอกย้ำภายในกลุ่ม

สรุปแล้ว กลุ่ม (๒) จะใช้ (๑) เป็นกรอบในการอ้างอิง เพราะเชื่อว่า ถ้าการอธิบายหรือนิยาม ความจริงที่ใกล้เคียง และสอดคล้องกับธรรมชาติ หรือธรรมชาติที่สุด จะก่อให้เกิดการยอมรับมากที่สุด เพราะตัวธรรมชาติทำให้ผู้อ้างมีความชอบธรรมมากกว่า อีกทั้งจะทำให้รับรู้ถึงความจริงได้มากกว่า

ในขณะที่กลุ่ม (๓) ได้ใช้กรอบ (๑) และ (๒) มาเป็นแนวทางในการอ้างอิง ถึงกระนั้น กลุ่ม (๓) มักจะนำมาหลักการ และแนวทางของกลุ่ม (๒) มากล่าวอ้างเพื่อให้เกิดความสมเหตุสมผล สอดรับ กับอุดมการณ์ ผลประโยชน์ ความต้องการ และรับได้มากกว่า แม้จะทำให้มีการตั้งข้อสังเกตว่า ไม่ค่อยชอบธรรมและเป็นธรรม เพียงใดก็ตาม

เหตุผลที่กลุ่ม (๓) ไม่ประสงค์ที่จะนำ (๑) มาอ้างเพราะความจริงตามกรอบของ (๑) นั้นมี เกณฑ์ที่แน่นอน ชัดเจนไม่ขึ้นตรงต่อเงื่อนไขของกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด ในขณะที่ (๒) นั้น มีความยืดหยุ่น สูงกว่าและสามารถอ้างได้ว่า เมื่อมนุษย์ไม่สมบูรณ์ ตัวหลักการและกฎเกณฑ์ที่มนุษย์กำหนดขึ้นย่อม ไม่สมบูรณ์เช่นกัน จากกรอบนี้กลุ่ม (๓) สามารถนำมาอธิบาย ตีความให้สอดคล้องกับผลประโยชน์และ ความต้องการของกลุ่มได้มากกว่า

ในขณะที่สังคมบางส่วนเรียกร้องเพื่อให้มีการเปิดเผยข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในสังคม และหลาย ครั้งที่กลุ่มคนในองค์กรเกิดความขัดแย้งเกี่ยวข้องข้อมูล ผลประโยชน์และความต้องการนั้น คำถามที่เรา มักจะได้ยินก็คือ ควรเปิดเผยความจริงให้กระจ่างชัด”เนื่องจากว่าความจริงดังกล่าวจะนำไปสู่ทางออก ที่พึงประสงค์ในลักษณะอื่นๆ ต่อๆ ไป อย่างไรก็ตาม บางกลุ่มมักจะไม่นิยมที่จะให้ดำเนินการ เพราะ มีมายาคติเกี่ยวกับความจริงอย่างน้อยสามประการ

๑) ความจริงเป็นสิ่งที่ไม่เคยตายจากโลกนี้ แต่การพูดหรือเปิดเผยอาจจะทำให้เราตายเร็วขึ้น
 (๒) อย่าพูด หรือเปิดเผยความจริง เพราะความจริงดังกล่าวแม้จะเป็นเรื่องจริง แต่การนำเสนออาจจะ นำไปสู่การทำร้าย หรือทำลายซึ่งกันและกัน ฉะนั้น จึงไม่มีประโยชน์อันใดเลยที่จะนำเสนอความจริง ดังกล่าว (๓) ความจริงไม่ได้ขึ้นอยู่กับความจริง หรือข้อเท็จจริง แต่ขึ้นอยู่กับว่าใครนำเสนอความจริง

จะเห็นว่า ท่าทีของทั้งสามกลุ่มนี้ มองความจริงประดุจอาวุธยุทธโศปกรณ์ที่สามารถนำมา แปลงเป็นเครื่องมืออันร้ายกาจเพื่อใช้ประหัตประหารซึ่งกันและกันได้อย่างน่ากลัว ในขณะที่ฝรั่งมองว่า “พูดหรือนำเสนอความจริงออกมาเถอะ แม้ว่าความจริงดังกล่าวจะทำให้เราต้องเจ็บปวดก็ตาม” แต่ก็มี คำถามว่า “โกหกขาว” เกิดจากสังคมฝรั่งมิใช่หรือ หรือสังคมเอเชียก็เป็นเช่นนั้น

พระพุทธศาสนานำเสนอว่า ความจริงนั้น หากพูด เปิดเผย หรือนำเสนอไปแล้ว อาจจะทำให้คนฟัง หรือกลุ่มคนต่างๆ เกิดความรู้สึกว่า ไม่ไพเราะเสนาะหูจนอาจจะทำร้ายกันในขณะนั้น ไม่เหมาะกับกาลเวลา ไม่นำไปสู่การสร้างประสานสามัคคี ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง สังคม ประเทศชาติ และชาติเมตตาคิดในการนำเสนอความจริงโดยมุ่งที่จะทำร้ายบุคคลหรือสังคม ก็ไม่ควรที่จะเปิดเผย หรือนำเสนอความจริง หากพิจารณาในลักษณะเช่นนี้ดูประหนึ่งว่า ศาสนาพุทธจะนำเกณฑ์ของสัปปริสธรรมมาจับโดยเน้นถึงการตระหนักรู้ถึงตัวแปรต่างๆ คือ เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล ชุมชน และบุคคล

แนวทางเหล่านี้อาจจะสามารถประนีประนอมได้ หากมีการตกลง หรือมีข้อตกลงร่วมกันก่อนที่จะมีการเปิดเผยความจริงว่า หลังจากเปิดเผยแล้วเราควรมีท่าทีอย่างไรหากข้อมูลเป็นเช่นนี้ เราควรเตรียมตัวและเตรียมใจอย่างไร หากข้อมูลเป็นเช่นนี้ เราจะได้รับผลกระทบอย่างไร และจะมีทางออกอย่างไร เมื่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเห็นพ้องต้องกันต่อผลบวกและลบ เราจึงเริ่มกระบวนการค้นหา และเปิดเผยข้อเท็จจริง

ประเด็นหลังนี้ อาจจะสามารถนำมาเป็นแนวทางในการสร้างความปรองดองให้แก่ประเทศของเราได้ คำถามคือ เรากล้า อดทน หรือประสาทแข็งเพียงพอหรือไม่ที่จะเปิดเผย และรับฟังความจริง หรือแท้ที่จริงแล้วเราอาจจะเชื่อตามที่ฝรั่งชอบพูดว่า บอกความจริงมาเถอะ แม้ความจริงนั้นจะทำให้เราเจ็บปวดก็ตาม สรุปแล้วประเทศไทย เมื่อค้นหาความจริงกันพบแล้ว เรากล้าที่จะบอกและเปิดเผยความจริงหรือไม่ หรือเราจะนั่งทับความจริงเอาไว้ และตายไปกับความจริง เพราะความจริงบางบางอย่าง.. ต่อให้ตาย ผมก็พูดไม่ได้ หรือความจริงจะปรากฏ เมื่อผมตายไปแล้วเท่านั้น

เมื่อกล่าวถึง ความจริง (Truth) มักจะมีคำถามต่อการให้คุณค่าว่า เป็นความจริงของใครของเขาหรือของเรา ในเนื้อแท้แล้ว ความจริงอาจจะเป็นทั้งความจริงของความจริง กับความจริงของความรู้สึก และอาจจะเป็นการป้องกันความสับสนดังกล่าว ราชบัณฑิตยสถานจึงให้ความหมายว่า “เป็น อย่างนั้นแน่แท้ ไม่กลับเป็นอย่างอื่น เช่น ข้อนี้เป็นจริง ไม่เท็จ ไม่โกหก ไม่หลอกลวง ซึ่งเข้าลักษณะความจริงตามเนื้อผ้า

ในศาสนาพุทธแบ่งความจริงออกเป็น ๒ มิติ คือ สมมติกับปรมาตย์ ความจริงแบบแรกนั้นขึ้นอยู่กับทำให้ค่าของมนุษย์ ภายใต้บริบทของสภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม กฎหมาย และอื่นๆ เป็นความจริงชนิด Compromise Fact ว่าสังคมจะกำหนดขึ้นเป็นแนวทาง กติกา และกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการรับรู้ ปฏิบัติร่วมกัน และเข้าใจความหมายในทิศทางเดียวกันถึงกระนั้น ความจริงชนิดนี้ก็จำเป็นต้องให้สอดคล้องกับความจริงตามความเห็นและปรากฏกับบริบทต่างๆ เช่น การตั้งชื่อ หมู่บ้าน และคน ก็มักให้สอดคล้องกับรูปลักษณ์ หรือภูมิศาสตร์ ส่วนความจริงประเด็นหลังเป็นความจริงในตัวของมันเองที่ไม่จำเป็นต้องมีใครหรือสิ่งใดมาให้ค่า เป็นความจริงที่ไม่ตกอยู่ภายใต้

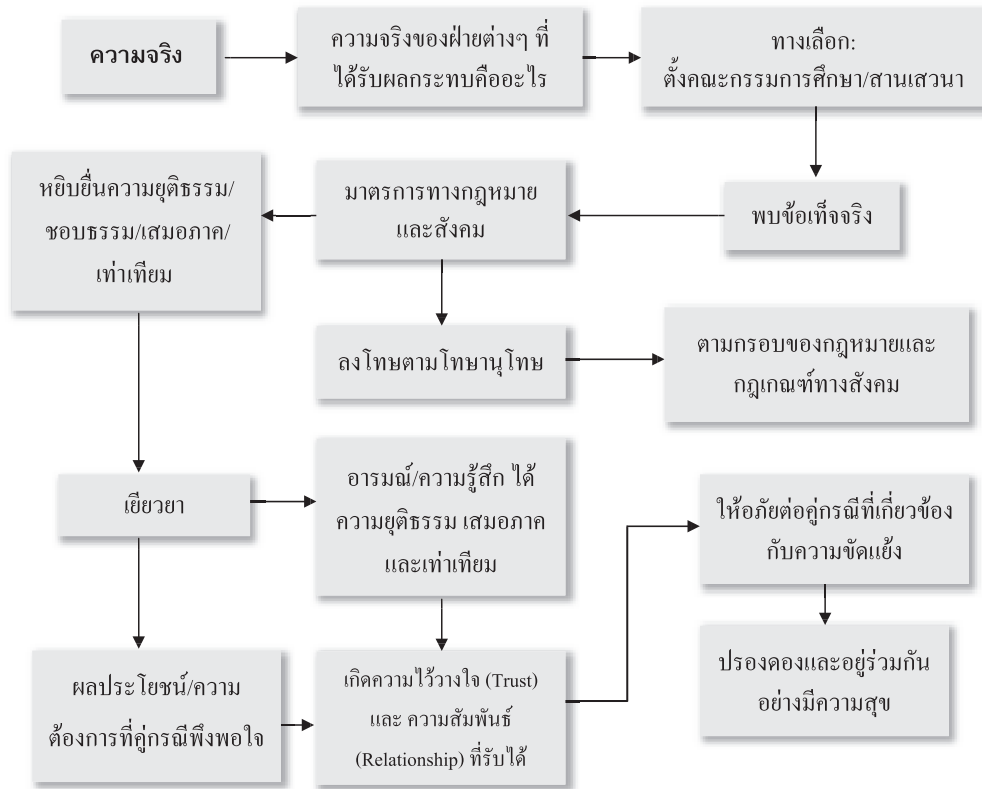
เงื่อนไข หรือการครอบงำของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เราเรียกความจริงชนิดว่า นิพพาน

ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันนี้ ในหลายๆ สถานการณ์เราไม่ทราบว่ามีสิ่งใดจริงสิ่งใดเท็จ แม้จะพยายามตั้งคณะกรรมการค้นหาความจริงแล้วก็ตาม เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะกลุ่มขัดแย้งต่าง ๆ มีชุดความจริงที่แตกต่างกัน และต่างฝ่ายก็มองว่า ความจริงที่ตนเองมีและเป็นนั้นเป็นความจริงที่น่าเชื่อถือมากกว่า และเพื่อที่จะยืนยันว่าข้อสมมติฐานทางความจริงของเราถูก เราจึงพยายามที่จะสร้างวาทกรรม หรือหลักฐานต่างขึ้นมาเพื่อรองรับความจริงที่เราอ้างถึงเพื่อให้สมเหตุสมผลมากยิ่งขึ้น อีกทั้งมีน้ำหนักเพียงพอต่อการทำลายล้างชุดความจริงที่อีกฝ่ายอ้างขึ้นมา โดยไม่จำเป็นต้องสนใจความสัมพันธ์ของคู่กรณีว่าจะดีหรือร้ายแต่ประการใด

ประจักษ์ชัดว่า ความจริงในสถานการณ์ของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในขณะนี้จึงเป็นความจริงที่ไม่สามารถประนีประนอมได้ เพราะไปสัมพันธ์กับความอยู่รอดของสังคม โดยเฉพาะความปรองดอง ดังนั้น การจะสร้างความปรองดองได้อย่างยั่งยืน สิ่งแรกที่จะต้องทำคือ การแสวงหาความจริง ที่มีและเป็นอยู่ในแต่ละกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและความรุนแรง สำหรับเป้าหมายสำคัญในการค้นหา มิได้หมายความว่า เพื่อจะนำมาเป็นเครื่องมือในการทำร้ายกัน หากแต่เมื่อเราค้นพบแล้ว เราจะนำความจริงดังกล่าวไปทำอะไร นำไปเป็นเครื่องมือสำหรับนิรโทษกรรม และการอภัยโทษ หรือนำมาเป็นที่เรียนในการกำหนดทิศทางในการพัฒนาประเทศโดยการออกกฎหมาย การลดความเหลื่อมล้ำ หรือการพัฒนาเศรษฐกิจต่อไป

การแสวงหาความจริงมิได้มีเป้าหมายเพื่อให้เรา ลืมความจริง หากแต่นำความจริงมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศชาติและสังคมต่อไป ด้วยเหตุนี้ การให้อภัยจึงไม่ได้หมายถึงการที่เราบอกว่า ไม่เป็นไร ลืมๆ กันไปเสีย แต่การให้อภัยคือ เราจะต้องจำให้ได้ว่ามีความจริงอะไรบ้างเกิดขึ้นในอดีต มิได้หมายถึงการให้เราลืมอดีต อดีตจึงควรเป็นบทเรียนที่ทรงคุณค่าที่เราจะต้องกำหนดทำที่ในปัจจุบันเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างมีสุขในอนาคต

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว จะพบว่า เมื่อเกิดความขัดแย้งจนนำไปสู่การความรุนแรงอันเป็นที่มาของความสูญเสียในมิติอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ว่าจะเป็นชีวิตและทรัพย์สินนั้น สิ่งหนึ่งที่กลุ่มคนที่ประสบความสูญเสีย หรือสังคมต้องการให้เกิดความประจักษ์แจ้ง คือ “ความจริง” ฉะนั้นการให้อภัยที่จะนำไปสู่ความปรองดองนั้น จึงสัมพันธ์กับการแสวงหาความจริง ดังตารางข้างล่าง

จากแผนภูมิดังกล่าวนั้น สามารถอธิบายได้ว่า ในสถานการณ์ที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าไปเกี่ยวข้องกับทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อความขัดแย้งนั้น ภายหลังจากที่ความขัดแย้งเกิดขึ้น ซึ่งบางสถานการณ์อาจจะนำไปสู่ความรุนแรงจนทำให้เสียชีวิตและทรัพย์สินนั้น สิ่งแรกที่กลุ่มคนต่างๆ พยายามที่จะถามคือ ความจริงคืออะไร และเราจะเข้าถึง และค้นหาความจริง (Fact-Finding) เหล่านั้นได้อย่างไร เพราะในความเป็นจริงแล้ว กลุ่มคนต่างๆ มักจะมีมุมมองและท่าทีต่อความจริงที่ตัวเองประสบแตกต่างกัน คำถามในประเด็นนี้คือ ความจริงตามที่มันเป็นคืออะไร (What is reality as it is?) มีใช่ความความจริงที่เรา หรือกลุ่มคนบางกลุ่มปรารถนาที่จะให้มันเป็น (Reality as we want it to be) ดังนั้น การจะได้มาซึ่งความจริง (Truth) ดังกล่าว อาจจะตั้งคณะกรรมการที่ทุกฝ่ายยอมรับเพื่อแสวงหาความจริง เพื่อให้ความจริงปรากฏตามที่มันควรจะเป็น ทางเลือกอื่นๆ ในทางสันติวิธีอาจจะใช้วิธีการสานเสวนาเพื่อหาทางออกร่วมกัน โดยการให้ฝ่ายต่างๆ เข้ามาร่วมแบ่งปันความทุกข์ที่เกิดขึ้น

เมื่อได้เราสามารถค้นพบความจริงตามความจริงปรากฏแล้ว มาตรการขั้นต่อไปคือการใช้มาตรการทางกฎหมาย และหรือกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่สังคมสมมติใช้ เข้าไปจัดการกับความขัดแย้งซึ่งประเด็นใดที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับกฎหมาย และหากกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งการกระทำผิดจริงเห็นสมควรให้ดำเนินการตามที่กฎหมายกำหนด แต่ในบางสถานการณ์มาตรการทางสังคมก็อาจจะเข้ามาช่วยให้สถานการณ์ความขัดแย้งเป็นไปในเชิงบวกมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดี ในบางสถานการณ์เมื่อใช้มาตรการทางสังคมแล้ว กระบวนการขั้นต่อไปสำหรับกลุ่มคนที่ความจริงปรากฏชัดว่า มิได้กระทำผิด หรือเป็นไปในเชิงบวกอื่นๆ ควรนำสร้างความชอบธรรมผ่านทางกฎหมายที่เป็นธรรมแก่กลุ่มต่างๆ ถึงกระนั้น วิธีการสำคัญที่จะสามารถทำให้ผู้ได้รับผลกระทบเกิดความรู้สึกรับได้ ต่อผลกระทบคือ มาตรการการเยียวยา (Healing) ซึ่งอาจจะทำทั้งในมิติของการเยียวยาอารมณ์และความรู้สึกที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งและความรุนแรงของกลุ่มคน และทั้งในมิติของการเยียวยาด้วยผลประโยชน์และความต้องการตามที่ได้รับผลกระทบสูญเสียจากสถานการณ์ความขัดแย้ง แต่การที่ไม่สามารถเยียวยาได้อย่างทันต่อเวลาและสถานการณ์นั้น อาจจะก่อให้เกิดผลกระทบที่ยิ่งใหญ่ตามมาเช่นกัน

การสำนึกรับผิดชอบโดยการการเยียวยาทั้งความอารมณ์ความรู้สึก และผลประโยชน์และความต้องการที่ประสานสอดคล้องกันตามที่ปรากฏในกรณีของพระภิกษุเมืองโกสัมพีนันท์ ย่อมนำไปสู่การสร้างใจไว้วางใจจากคู่กรณีและก่อให้เกิดผลด้านความสัมพันธ์ทั้งในระยะสั้นและระยะยาวได้ และผลที่จะเกิดตามมาก็คือ อภัยทาน ที่คู่กรณี หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่มุ่งหวังการสนองตอบในเชิงบวกได้แสดงออกต่อกัน ซึ่งอภัยทานในประเด็นนี้ ครอบคลุมพื้นที่ทั้งการยกโทษให้แก่บุคคลที่เคยกระทำผิดต่อตัวเอง และทำให้คู่กรณีหรือบุคคลอื่นๆ ไม่เกรงกลัวต่อการคิด การพูด และการกระทำตัวเอง สุดท้ายแล้ว ความปรองดอง (Reconciliation) ที่เกิดจากการที่แต่ละฝ่ายได้พยายามเยียวยาและสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างกันจะเกิดขึ้น ซึ่งจะทำให้คู่กรณีสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในครอบครัว ชุมชน และสังคมต่อไป

๗. อภัยทานนำไปสู่การอภัยโทษ และนิรโทษกรรมได้อย่างไร

ศ.ดร.คณิต ฒ นครได้กล่าวว่า “ความผิดบางอย่างที่เกิดขึ้นนั้น อภัยทานย่อมดีกว่าการลงโทษ”^{๑๘} ซึ่งในประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวทางที่เนลสัน เมนเดลล่า^{๑๙} เคยได้แสดงออกในขณะที่ดำรงตำแหน่งเป็นประธานาธิบดีที่มาจากจากการเลือกตั้งคนแรกของประเทศแอฟริกาใต้ ที่ได้ออกพระราชบัญญัติให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการว่าด้วยการแสวงหาความจริงและความปรองดอง จนนำไปสู่การออกพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับต่อความรุนแรงทางการเมืองในประเทศ ซึ่งหนึ่งในกลุ่มคนเหล่านั้น รวมถึง เนลสัน เมนเดลล่า ด้วยเช่นกัน ตัวแปรสำคัญก็คือ การค้นพบความจริงที่เกิดขึ้น และยอมรับความจริงทั้งที่เป็นผู้กระทำการ และได้รับผลกระทบจากการทำอย่างใดอย่างหนึ่ง จนนำไปสู่การขอโทษ และนิรโทษกรรมในที่สุด

ในขณะที่สถาบันสถาบันพระปกเกล้าได้จัดทำวิจัยจนนำไปสู่การนำเสนอทางออกต่อความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมโดยสมควรให้มีการนิรโทษกรรมคู่ขัดแย้งในสังคมไทยนั้น^{๒๐} คำถามมีว่า ในกรณีนี้ที่ผู้หนึ่งผู้ใดกระทำผิดทั้งต่อบุคคลอื่น สังคม และประเทศชาตินั้น จำเป็นที่จะต้องดำเนินการอภัยโทษ และการนิรโทษกรรม ซึ่งเป็นมาตรการทางนิติศาสตร์ และรัฐศาสตร์นั้น อะไรเป็นตัวแปรสำคัญที่จะก่อให้เกิดกระบวนการทั้งสองอย่างนั้น ผู้เขียนมองว่า “อภัยทานเป็นตัวแปร และเป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่การอภัยโทษและการนิรโทษกรรม” ก่อนที่จะนำเสนอว่า อภัยทานเป็นรากฐานของอภัยโทษ และนิรโทษกรรมอย่างไรรั้น ควรที่จะต้องศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคำว่าอภัยโทษ และนิรโทษกรรม ในเบื้องต้นก่อน ซึ่งประเด็นนี้ นายสราวุธ เบญจกุล รองเลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม ได้อธิบายเอาไว้ล่วงหน้าสนใจว่า

๑) การพระราชทานอภัยโทษ

การพระราชทานอภัยโทษ (Pardon or Grace) หมายถึงการยกเว้นโทษให้ทั้งหมด หรือบางส่วน หรือลดหย่อนผ่อนโทษลงไปแก่นักโทษผู้ที่ต้องคำพิพากษาให้รับโทษนั้นโดยยังถือว่าเป็นผู้กระทำความผิดและเคยต้องคำพิพากษา การพระราชทานอภัยโทษเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะ การต้องโทษจะมีได้ก็โดยคำพิพากษาของศาลซึ่งทำในนามพระมหากษัตริย์ ดังนั้น

^{๑๘} สัมภาษณ์พิเศษ คณิต ฒ นคร “ม.112 ใช้หลักอภัยทานดีกว่า ลงโทษ”. [ออนไลน์] : แหล่งที่มา <http://www.ccaa112.org/web/?p=370> [๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕].

^{๑๙} ประวัติของเนลสัน เมนเดลล่า. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org> [๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕].

^{๒๐} รายงานวิจัยการสร้างความปลอดภัยแห่งชาติ [ออนไลน์] : แหล่งที่มา <http://www.kpi.ac.th/kpith/index.php> [๗ พฤษภาคม ๒๕๕๕].

การพระราชทานอภัยโทษจึงเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ อันนับเนื่องในพระมหากษัตริย์คุณ ส่วนหนึ่ง การพระราชทานอภัยโทษนั้นจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีผู้ร้องขอหรือถวายเรื่องต่อพระมหากษัตริย์ และใช้เมื่อคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษผู้กระทำความผิดแล้วเท่านั้น ซึ่งจะส่งผลให้ผู้ที่ได้รับการพระราชทานอภัยโทษนั้นไม่ต้องรับโทษอีกเลยหรือลดโทษให้มีการรับโทษแต่เพียงบางส่วน ทั้งนี้ผลของการพระราชทานอภัยโทษนั้นหาทำให้สิทธิต่างๆ ที่ต้องสูญเสียไปเพราะคำพิพากษากลับคืนมาไม่

๒) การนิรโทษกรรม

การนิรโทษกรรม (Amnesty) หมายถึง การที่กฎหมายไม่ถือว่าการกระทำความผิดเป็นความผิด และโทษซึ่งเป็นผลสำหรับการนั้นไม่จำเป็นต้องถูกนำมาบังคับใช้ ซึ่งตามปกติการกระทำดังกล่าวเป็นความผิดหรือเป็นการยกโทษให้ทั้งหมด ทั้งถือเสมือนหนึ่งว่าได้เคยต้องโทษนั้นมาเลยคือให้ลืมความผิดนั้นเสีย ผลของการนิรโทษกรรมนั้นมุ่งโดยตรงไปที่การกระทำผิดนั้นเอง ซึ่งถือว่าไม่เป็นการผิดกฎหมาย เมื่อเป็นเช่นนี้ความผิดซึ่งจะตกไปยังตัวบุคคลผู้กระทำความผิดนั้นย่อมต้องถูกลบล้างตามไปด้วย นิรโทษกรรมนั้นเป็นการกระทำโดยฝ่ายนิติบัญญัติคือรัฐสภา จะต้องออกเป็น พระราชบัญญัติ ทั้งนี้เพราะว่าเมื่อการนิรโทษกรรมเป็นการถือเสมือนหนึ่งว่า ผู้กระทำความผิดนั้นๆ มิได้กระทำความผิดเลยก็เท่ากับเป็นการลบล้างกฎหมายฉบับก่อนๆ ซึ่งเป็นการออกกฎหมายย้อนหลัง (Non-Retroactive) แต่เป็นการย้อนหลังที่ให้คนแก่ผู้กระทำความผิดจึงสามารถบังคับใช้ได้ดังนั้น จึงควรให้เป็นหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติคือรัฐสภาเป็นผู้ออก

ทั้งอภัยโทษ และนิรโทษกรรมสะท้อนแง่มุมทั้งทาง นิติศาสตร์กับรัฐศาสตร์ ประเด็นแรกจะเน้นไปที่นิติศาสตร์ ส่วนประเด็นหลังจะเน้นทั้งสองด้าน ถึงกระนั้น นัยที่แตกต่างกันที่สอดรับกับงานนี้คือ อภัยโทษจำเป็นต้องรับผิดขอต่อความผิดที่ได้เคยกระทำ ในขณะที่นิรโทษกรรม นั้นไม่จำเป็นต้องรับผิดขอต่อความผิดที่เกิดขึ้น สำระสำคัญหลักที่ถือได้ว่าเป็นหัวใจของ อภัยโทษ และนิรโทษกรรม คือ การลืมเพื่อจะให้อภัย แล้วเริ่มต้นใหม่ (Forgetting and Forgiveness) หรือ การให้อภัยแล้วลืมเพื่อที่จะได้เริ่มต้นใหม่ (Forgiveness and Forgetting) แต่นักคิดบางท่านได้ตั้งข้อสังเกตว่า สำระสำคัญของการให้อภัยไม่ได้อยู่ที่การลืม เพราะว่าถ้าคุณลืม คุณจะให้อภัยอะไร เงื่อนไขการให้อภัยจะต้องจำ แต่จำแล้วให้อภัย^{๒๑} โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาและเรียนบทเรียนจากข้อเท็จจริงและความจริงที่เกิดขึ้น เพื่อจะได้นำทั้งสองสิ่งมากำหนดเป็นบทเรียนเพื่อศึกษาเรียนรู้และมีท่าทีเชิงบวกต่อการอยู่ร่วมกันในปัจจุบัน และอนาคต

^{๒๑}ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, อภัยวิถี สันติวิธี ปรองดอง อาจไม่ใช่แค่อกกฎหมาย, [ออนไลน์] : แหล่งที่มา <http://www.khaosod.co> [๙ พฤษภาคม ๒๕๕๕].

สิ่งที่กลุ่มคนจำนวนมากตั้งคำถาม การอภัยโทษ และนิรโทษกรรม คือ ประเด็นในทางนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ เพราะการสร้างความปลอดภัยในลักษณะเช่นนี้ จะใช้กฎหมายทั้งพระราชกำหนด และพระราชบัญญัติมาเป็นเครื่องมือในการบีบบังคับให้กลุ่มอื่นๆ ที่ไม่ยินยอมพร้อมใจที่จะก้าวเดินไปสู่การอภัยโทษ และนิรโทษกรรม ด้วยเกรงว่าจะก่อให้เกิดผลเสียอย่างใดอย่างหนึ่งตามมา เช่น ผลประโยชน์ และอำนาจทางการเมือง ความศักดิ์สิทธิ์ของข้อกฎหมายซึ่งสอดคล้องกับการปกครองในระบอบนิติรัฐ

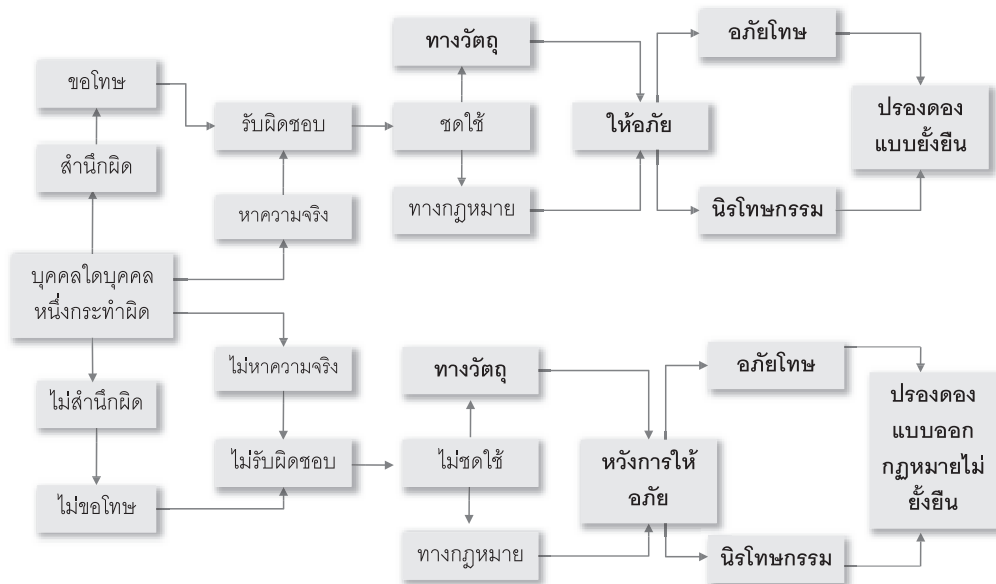
เมื่อเป็นเช่นนี้ ตัวแปรหรือปัจจัยตัวใดที่จะนำไปสู่การชักนำกลุ่มคนต่างๆ ที่เป็นคู่ขัดแย้งในสังคมก้าวไปสู่การเริ่มต้นใหม่ด้วยการใช้ทั้งอภัยโทษ และนิรโทษกรรม ผู้เขียนเห็นว่า อภัยทาน จะเป็นตัวแปรที่สำคัญอย่างยิ่งในฐานะเป็นรากฐานของอภัยโทษและการนิรโทษกรรม เพราะอภัยทานในลักษณะนี้ สะท้อนแง่มุมในเชิงจิตวิทยา และจริยศาสตร์ และเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนผ่านความขัดแย้ง (Forgiveness in Post-Conflict Transition) ไปสู่ความปลอดภัย เหตุผลสำคัญที่สามารถนำมาเป็นฐานในการวิเคราะห์ และทำงานนั้นเกิดจากข้อสังเกต ๒ ประเด็นคือ

๑) การให้อภัยแบบไม่มีเงื่อนไข (Unconditional Forgiveness) ในกรณีที่เกิดความขัดแย้งหรือความรุนแรงจนนำไปสู่ความสูญเสียอย่างใดอย่างหนึ่ง การให้อภัยในลักษณะนี้ ผู้ประสบความสูญเสียมีความยินยอมพร้อมใจที่จะให้อภัยด้วยเหตุผล (๑.๑) ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอดีตได้ (๑.๒) เพื่อให้คู่กรณีสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างปกติ ไม่หวาดระแวง หรือเกิดอาการกดดัน หรือบีบบังคับทางใจ ซึ่งเจนิส บราห์ม สปริง (Janis Brahms Spring) เรียกการให้อภัยในลักษณะนี้ว่า “Cheap Forgiveness” ซึ่งเป็นการให้อภัยที่ง่ายและเร็ว ไม่มีเงื่อนไขเป็นเชิงบังคับต่อการสร้างสันติที่ไม่ได้ร้องขออะไรกลับคืนมาเลย อีกทั้งเป็นการกำจัดพิษภายในตัวเอง รักษาและขจัดโคลนตมแห่งอารมณ์ออกจากความคิด ปลดปล่อยจิตที่ถูกครอบงำไปด้วยความขมขื่นทุกขใจ และสามารถสร้างความสงบในตัวเองเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น^{๒๒}

ฉะนั้น จึงไม่มีความจำเป็นอันใดที่จะต้องสร้างเงื่อนไขต่อการให้อภัย เพื่อให้สิ่งต่างๆ ดำเนินต่อไป ถึงกระนั้น เมื่อกล่าวถึงความผิดที่เกิดขึ้นและนำไปสู่การให้อภัยในลักษณะนี้ ส่วนใหญ่มักจะ เป็นความผิดที่ไม่รุนแรง และสร้างความเจ็บปวดให้แก่คู่กรณีที่ได้รับผลกระทบมากจนไป และการให้อภัยเช่นนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความเข้มแข็งทางใจ และมีภูมิคุ้มกัน หรืออดทนต่อความเจ็บปวดได้สูงกว่าคนโดยทั่วไป อันจะนำไปสู่การให้อภัยในในความหมายของการเปลี่ยนผ่านเพื่อมุ่งสู่อนาคตที่ดีกว่า

^{๒๒} Janis Abrahms Spring, Ph.D., **How can I forgive you?**, (New York : HarperCollins Publishers, 2005), pp. 2-12.

๒) การให้อภัยแบบมีเงื่อนไข (Conditional Forgiveness) การให้อภัยในลักษณะนี้ มักจะเกิดขึ้นในกรณีที่คุณขัดแย้งมีความประสงค์ที่จะให้คู่กรณีที่กำลังดำเนินการตัดสินใจ หรือกระทำการผิดพลาดบกพร่องได้รับผลกระทบ หรือผลแห่งการกระทำที่คู่กรณีได้สร้างผลกระทบขึ้น ซึ่งผลกระทบดังกล่าวได้ส่งผลเสียต่อชีวิต ทรัพย์สิน และสังคมโดยภาพรวมที่ได้รับผลจากการกระทำ และความผิดพลาดที่เกิดขึ้นได้ก่อให้เกิดความเจ็บปวดทั้งร่างกาย และจิตใจแก่คู่กรณี ฉะนั้น สิ่งที่มีมักจะปรากฏชัดในประเด็นนี้คือ (๒.๑) การเรียกร้องหาความจริงที่เกิดขึ้น (๒.๒) การดำเนินมาตรการการลงโทษทางกฎหมายแก่ผู้ตัดสินใจ หรือกระทำการผิดพลาดจนก่อให้เกิดผลเสีย หลังจากนั้น จึงเข้าสู่กระบวนการอภัยโทษ หรือนิโทษกรรม เหตุผลสำคัญที่จะต้องให้คู่กรณีที่กระทำทำความผิดได้รับคือ มาตรการในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคู่กรณี ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ “เนลสัน แมนเดลา” เพราะเขาเองกล่าวอยู่เสมอว่า “การติดคุกทำให้เขามีความเป็นผู้ใหญ่มากยิ่งขึ้น” จะเห็นว่า การให้อภัยแบบมีเงื่อนไขในลักษณะนี้ เป็นเงื่อนไขที่มุ่งทั้งทางวัตถุ และมาตรการการลงโทษทางกฎหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากรายละเอียดตามที่ปรากฏในตาราง ดังนี้

เมื่อกล่าวถึงประเด็นนี้ สามารถที่จะสรุปได้ว่า การให้อภัยนั้น เป็นฐานสำคัญในการอภัยโทษ และการนิรโทษกรรม แต่ถึงกระนั้น ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ การให้อภัยแบบไร้เงื่อนไข จะทำให้การอภัยโทษและนิรโทษกรรมทำงานได้ง่ายขึ้น แต่การให้อภัยแบบมีเงื่อนไขนั้น จะทำให้การทำงานของทั้งสองอย่างยากมากยิ่งขึ้น จะเห็นว่า การให้อภัยแบบแรกนั้น เป็นการให้อภัยที่สอดคล้องกับเอนไรท์ (Enright) ที่เน้นการให้อภัยแบบคาดหวัง (Expectation Forgiveness) และการให้อภัยด้วยความรัก (Forgiveness as Love) แต่การให้อภัยแบบหลังอาจจะเป็นการให้อภัยแบบผูกใจเจ็บ (Revengeful Forgiveness)^{๒๓} ถึงกระนั้น เมื่อถึงจุดหนึ่งการให้อภัยแบบหลังได้แปรเปลี่ยนเป็นความรัก และมุ่งหวังที่จะให้คู่กรณีได้พัฒนาตนให้ขึ้นไปในเชิงบวกต่อผู้อื่นในสังคมมากยิ่งขึ้น การให้อภัยแบบหลังนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของสมเดส^{๒๔} (Lewis B. Smedes) ที่ได้นำเสนอวิธีการให้อภัย โดยที่หากเรา รับรู้ได้ว่าเรากำลังเจ็บปวด หรือเกลียดชัง เราก็กำลังดำเนินอยู่ในขบวนการของการให้อภัยแล้ว สมเดส เรียกภาวะนี้ว่า “ภาวะคับขันแห่งการให้อภัย” และได้นำเสนอเป็นบันได ๔ ขั้นของการให้อภัย ดังนี้คือ บันไดขั้นแรก ได้แก่ ความเจ็บปวด บันไดขั้นที่สองได้แก่ ความเกลียดชัง บันไดขั้นที่สาม ได้แก่ การเยียวยา และบันไดขั้นที่สี่ ได้แก่ การกลับมาคืนดีกัน

๔. บทสรุป

อภัยทานเป็นวลีสำคัญที่บทความนี้ให้ความสำคัญ เพราะผู้เขียนมีสมมติฐานว่า หากเรา พัฒนาอภัยทานให้ทำงานอย่างเต็มกำลังแล้ว ความปรองดองจะเป็นผลต่อสิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมา คำถามคือ เราจะศึกษาพัฒนา และตีความอภัยทานอย่างไร จึงจะก่อให้เกิดผลในเชิงบวกต่อไป เพราะหลายท่านมักจะตีความว่า อภัยทาน คือ เลิกแล้วต่อกัน หรือ ยอมกัน และ ไม่ถือโทษโกรธเคืองกัน หากเป็นเช่นนี้ก็จะเกิดคำถามจากผู้ถูกกระทำว่า ไม่เป็นธรรมสำหรับเขา เพราะว่าเขาได้รับความเจ็บปวดอย่างแสนสาหัส หรือไม่ได้ความเป็นธรรม และความยุติธรรมจากผลกระทบที่เกิดขึ้น

จะเห็นว่า การให้อภัยตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลักธรรมที่สำคัญอันหนึ่งที่ว่า ด้วยเรื่องทาน ทานหรือการให้ เป็นการทำบุญประการหนึ่งในพระพุทธศาสนา ทานเป็นข้อแรกในบรรดาหลักธรรมหลายๆ ประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเห็นว่า หลักธรรมที่เป็นหลักปฏิบัติสำหรับคน

^{๒๓} McCullough, M.E., Paragament, K.I., Thoresen, C.E., **Forgiveness: Theory, Research, and Practice**, pp. 113-114.

^{๒๔} ดูเพิ่มเติมใน อรวรรณ อบรมย์, แปลเรียบเรียง: **คู่มือการให้อภัย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สายฝน, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐-๕๗.

หมู่มาจะเริ่มต้นด้วยทานเสมอ ได้แก่ บุญกิริยาวัตถุ คือ ทาน ศีล และภาวนา ทานจึงเป็นวิธีการที่สำคัญในการปรับระดับจิตใจของคนในสังคมให้รู้จักการเสียสละ ลดละความตระหนี่ในจิตใจ ไม่โลภอยากได้ ไม่ประทุษร้ายกันเพราะความต้องการ หรือความอยากได้ที่มากเกินไป ด้วยความสำคัญของทานดังกล่าวนี้ พระพุทธศาสนาจึงวางหลักกรรมเรื่องทานไว้เป็นแนวทางสำหรับปฏิบัติ อันจะเป็นทางดำเนินไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิต หรืออุดมคติของชีวิต ซึ่งในพระพุทธศาสนาหมายถึง การเข้าถึงพระนิพพาน โดยการวางหลักเกณฑ์ที่ง่ายต่อการประพฤติ เป็นการจัดชุดเกลากิเลสอย่างหยาบด้วยการให้ทานก่อน แล้วจึงปฏิบัติตามหลักบุญกิริยาวัตถุขั้นต่อไปโดยการรักษาศีลและการเจริญภาวนา เพื่อให้สภาพจิตมีความโน้มเอียงสู่การให้อภัยต่อกันและกัน และพร้อมที่จะเริ่มต้นไปสู่อนาคตที่เพียบพร้อมด้วยความหวังต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี-ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. **อรรถกถาภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **มังคลัตถทีปนี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

ราชบัณฑิต. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

พุทธทาสภิกขุ. **ทาน ศีล ภาวนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๓.

อรรวรรณ อบรมย์. แปลเรียบเรียง: **คู่มือการให้อภัย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สายฝน, ๒๕๔๔.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

กษิรา เทียนส่องใจ. การศึกษาวิเคราะห์ห่อภัยทานเพื่อการจัดการความขัดแย้งในสังคม. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

ประวัติของเนลสัน เมนเดลล่า. [ออนไลน์] : แหล่งที่มา <http://th.wikipedia.org> [๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕].

รายงานวิจัยการสร้างความปรองดองแห่งชาติ [ออนไลน์] : แหล่งที่มา <http://www.kpi.ac.th/kpith/index.php> [๗ พฤษภาคม ๒๕๕๕].

สัมภาษณ์พิเศษ คณิต ฒ นคร. “ม.112 ใช้หลักอภัยทานดีกว่า ลงโทษ”. [ออนไลน์] : แหล่งที่มา <http://www.ccaa112.org/web/?p=370> [๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕].

๒. ภาษาอังกฤษ

Spring, Janis Abrahms. **How can I forgive you?**. New York : HarperCollins Publishers, 2005.

McCullough, M.E., Paragament, K.I., Thoresen, C.E.. **Forgiveness: Theory, Research, and Practice.**